

मोरोपंती प्रकरणांची अनुक्रमणिका.

अनुक्रमांक.	प्रकरणाचे नांव.	पृष्ठ.	ग्रंथसंख्या . वृत्त.
१.	मोरोपंताचें चरित्र.	१.	
२.	पूर्णमंत्र भागवत.	१६.	१०१. आर्या.
३.	गोपी गोडवा.	२५.	६१. ,
४.	माध्वनि स्तुति.	३०.	४०. अनुष्टुभ्.
५.	दूर्वासभिक्षा.	३३.	२३६. ओव्या.
६.	भृगुचरित्र.	४५.	४७. श्लोक.
७.	दशावतार.	५०.	१०. आर्या.
८.	श्रीनाथ चरित्र.	५१.	२६. "
९.	दुर्गास्तव.	५३.	४१. "
१०.	ध्रुवचरित्र.	५६.	१०७. साख्या.
११.	प्रश्नोत्तर रत्नमाला.	६३.	७१. आर्या.
१२.	राजापुरस्थ गंगा प्रतिनिधि.	६९.	२६. ,
१३.	सन्मनोरथराजि.	७१.	७१. ,
१४.	श्रीविठ्ठलप्रणिधि	७६.	४१. "
१५.	श्री काशीस्तुति	७९.	२६. "
१६.	भगवद्गोतास्तुति	८१.	१५. "
१७.	साधुस्तव.	८३.	८. "
१८.	महिपति स्तुति.	८३.	१३. "
१९.	ससंगस्तव.	८५.	६०. "
२०.	मुरलीपंचक.	८९.	५. "
२१.	नाममुधाचपक.	९०.	१२६. "
२२.	रामरीति.	९१.	१०३. "
२३.	विष्णुपदवक्रीली.	१०७.	१००. "
२४.	भस्मासुरारुख्यान.	११४.	४२. श्लोक.
२५.	साधुरीति.	१२०.	५०. आर्या.
२६.	पदें.	१२३.	३. पदें.
२७.	वामनादि कौतंभ	१२४.	४. अनुष्टुभ्.
२८.	श्रीकृष्णा माहात्म्य.	१२५.	१९०. अनेक वृत्तें.
२९.	पदें.	१४०.	३. पदें.
३०.	विठ्ठल स्तोत्र.	१४१.	१२०. श्लोक.
३१.	गोपीगोडव्याच्या शे- वट्टीची पदें.	१४२.	२. पदें.
३२.	राधाकृष्ण संवाद.	१४३.	४७. आर्या.
३३.	रामप्रार्थना.	१४६.	४०. अनुष्टुभ्.
३४.	हरिहरस्तव.	१४९.	११. आर्या.

(२)

३५.	पदे.	१५०.	२.	पदे.
३६.	दत्तद्वयोदय.	१५०.	१०२.	आर्या.
३७.	पद.	१५७.	१.	पद.
३८.	दत्तात्रेयाची आरती.	१५८.	१.	आरती.
३९.	पतिव्रता कीर्तन.	१५८.	५१.	आर्या.
४०.	पुण्डरीक प्रार्थना.	१६०.	३७.	अनुष्टुप्.
४१.	विद्वलविज्ञापना.	१६३.	६७.	"
४२.	प्रार्थना.	१६८.	१०.	"
४३.	मुक्तांजलि अथवा } गुरुस्तुति. }	१६८.	११०.	आर्या.
४४.	सवय्या.	१७६.	६.	सवय्या
४५.	अवतारमाला.	१७७.	३१०.	आर्या.
४६.	गंगास्तव.	२०१.	३७.	श्लोक.
४७.	आरती.	२०६.	१.	आरती.
४८.	विद्वलपदपद्मस्तुति.	२०६.	६.	आर्या.
			२७३.	"
			१५.	"
			११.	"
			४३.	"
			३५.	"
			११३.	"
५५	उपमहार.	२४१.		

एकूण २९८२

श्री मोरोपंत.

(३० स० १७२९-१७९४.)

श्रीमन्मयूर कविची, देते संतोष मानवा कविता ।

असता जरि भूमीवरि, सुर-गुरु तरि तोहि मान वांकविता ॥ १ ॥

रत्नागिरी जिल्ह्यांतील राजापूर तालुक्यांत मौजे सौदाळ या गांवीं मोरोपंतांचे पूर्वज राहत होते. तेथून त्यांच्या पूर्वजांपैकीं एकजण घाटावर पन्हळगड येथे राहावयास गेला. परंतु त्याचे नांव काय व तो कधीं गेला हें मुळींच समजत नाहीं. पन्हळगडास अद्यापि मोरोपंतांचा घरटा लोक दाखवितात असे ऐकिवांत आहे. मोरोपंतांचे वडील रामाजीपंत पराडकर हे कोलापूर दरवारी चाकरीस होते. मोरोपंतांचे जन्म पन्हळगडीं शके १६५१ सौभ्यनाम संवत्सरीं झालें. त्यांच्या ज्येष्ठ बंधूंचें नांव राघोपंत ऊर्फ सोनाजीपंत, कनिष्ठ बंधूंचें नांव आत्राजीपंत, व मातोश्रीचें नांव लक्ष्मीबाई असें होतें. ते जातीचे कऱ्हाडे ब्राह्मण होते. त्यांस दोन बायका होत्या. वडील रमाबाई व धाकटी आनंदीबाई. रमाबाईचे नेत्रांस कांहीं विकार असल्यामुळें बंधूंचे आग्रहास्तव त्यांनीं दुसरें लग्न केलें. त्यांपैकीं रमाबाईस मात्र संतति झाली. त्यांस रघुनाथपंत व रामकृष्णपंत असे दोन पुत्र आणि एक कन्या होती. रघुनाथपंतांस लष्कर ग्वाल्हेरीस नौकरी होती. त्यांचा वंश तिकडे आहे. रामकृष्णपंतास, त्यांचे चुलत सासरे विठ्ठल उपाध्याय यांनीं निजामाचे दिवाण चंदूलाल यांजकडून कांहीं गांवची जाहागीर देवविली ती अद्याप चालत आहे.

रामाजीपंतांनीं आपले मोठ्ठदारास कांहीं अपराधास्तव पैसा तापवून डाग दिला. पुढें राजांमै मात्र करावयास योग्य असा दंड आपण आपले सेवकास केल्याबद्दल आपणास शासन हेईल या भीतीनें ते कोलापूर सोडून निघाले ते बारामतीस बाबूजी नाईक जोशी जाहागीरदार, वाळाजी विश्वनाथभट पेशवे यांचे जामात, यांचे घरीं पागेचे कामावर राहिले. इकडे मोरोपंत हे पित्यास जाऊन ब्रह्म वषे शालीं, परत येत नाहींत, बारा वर्षांवर वर्षे लोटल्यास विधिपूर्वक भेटण्याचा प्रसंग येईल, असें जाणून स्वतःच पित्यास भेटण्याकरितां बारामतीस गेले. तेथें त्यांचे गुण पाहून बाबूजी नाईक यांस फार संतोष झाला. यामुळें सालींना ५०० रुपयांचे वेतन करून मोरोपंतांस

त्यांनीं आपले घरीं पुराण सांगण्याकरितां ठेविलें. व त्यांचे बंधू राघोपंत यांस भागळगांव येथील फडनिशी सांगितली. त्यांसही सालीना ५०० रूपये ब्रेतन होते. खेरीज लग्न कार्य वगैरे प्रसंगी विशेष द्रव्य-साहाय्य नाईक हे त्यांस करित असत. नाईक पंतांस कांहीं जाहागीर करून देत होते. परंतु यांनीं ती घेण्याचें नाकवूल केलें.

आपलीं मातापितरें आणि यजमान बाबूजी नाईक व त्यांचे चिरंजीव पांडुरंगराव यांविषयीं मोरोपंतांचा लेख असा आहे:—

धन्य श्रीराम पिता, धन्या लक्ष्मी प्रसू जर्गां झाली ॥

औली सत्यवतीची, कीं भारत-कीर्ति सुतमुखें आली ॥ १ ॥

श्रीमत्सदाशिवात्मज, बाबूजी नायक प्रभु ज्ञानी ॥

धन्य ह्मणावें ज्याला, शुद्ध-गुण-श्रवण-तृप्त सुज्ञानीं ॥ २ ॥

जो धीर वीर-हीरें, श्री सिद्धेश्वर-महादयापाव ॥

श्रीमान् बाबूराय, प्रभु ज्याचें शोभळें यशें गाव ॥ ३ ॥

दाता वक्ता योद्धा, तेजस्वी मानधन असामान्य ॥

अतुळें पितृ-प्रसादें, मंडित देवदत्तां असा मान्य ॥ ४ ॥

भीष्म-द्रोण-सम गुणें, शांडिल्य-सुगोत्र-पद्म-रवि देहा ॥

आश्रय शंकर जैसा उपमन्यु मना मयूर-कवि-देहा ॥ ५ ॥

शालिजितामर-चंदन तनूंदन पांडुरंगाय हि तें ॥

यश मिरवितो प्रजांचीं करि दशरथसा न राम काय हितें ॥ ६ ॥

या साधु-संग-मुंदिरें मुदित श्रीगाम-सुत मयूर कृती ॥

नर-नारायण-विजय-ग्रंथ करी व्हावया सुखी सुकृती ॥ ७ ॥

महाभारत.

बाधा हरि^१ अर्बुद्धव-सें पुर रवि राम तनयसा भरत ॥

पावे प्रजा सदा शिर्वें, सर्व प्रभु-चरण-भक्ति-लाभ-रत ॥ ८ ॥

सन्नाम-गर्भ-रामायण

श्री बाबूराय प्रभु, माझा अत्यंत सदय अन्नद हा ॥

अर्थि-जना न म्हणों दे, तैसा तप्तास जेंवि सन्नद हा ॥ ९ ॥

गणेश पाध्ये गोळवलकर हे मोरोपंतांचे गुरू होत. पाध्यांचे घराण्यास मोरोपंत फार पूज्य मानित असत. पुढे पंढरपूरकर काशिनाथबाबा पाध्ये

१ आई. २ सखी. ३ व्यास-मातेची. ४ श्रेष्ठ. ५ भीष्म. ६ भक्त विशेष (शिवाचा) ७ मेघानें. ८ भारत-ग्रंथ. ९ पुण्यवान्. १० हरण करी (याचा कर्ता राम). ११ कम-ल्य सारखें. १२ कल्याण.

यांची कन्या सुश्रावई मोरोपंतांचे चिरंजीव रामकृष्णपंत यांस दिली तेव्हां तर त्यांचा पाध्यांचे घगण्याशीं शरीर संबधच घडून आला त्यामुळे त्या घराण्याशीं विशेष स्नेह झाला. नंतर पाध्यांचे आग्रहास्तव रामकृष्णपंत बारामती सोडून पंढरीस राहावयास गेले. तेथे त्यांचे वंशज अद्यापि आहेत. त्या विषयींची माहिती पुढें दिलेल्या वंशावळीवरून होईल. मोरोपंतांनीं आपले गुरू गणेश पाध्ये, केशव पाध्ये, व अनंत पाध्ये, या तिघांविषयी आपल्या काव्यांत उल्लेख केला आहे तो असा:—

श्रीमद्गणेश-गुरू-पद-नख-शशि-कांति-च्छटा जयंतुतराम् ॥
प्रतिभा-रत्नं लब्धं यामु मयेदं मनस्तमोन्नोषु ॥ १ ॥

मराठी मंत्ररामायण

श्रीमद्गुपाध्यायोनम कैवि-वर केशव-गणेश-पाद-रजा ॥
धरुनि शिरीं हें सद्यश्च लिहिते पीताति साधु सार्देर ज्या ॥ १ ॥
श्रीगीतेच्या एकादश-संख्याचां जसा उपाध्याय ॥
केवळ भक्तिरसमय श्रीमदनंताख्य जो उपाध्याय ॥ २ ॥
तो होय गोभनुनि या कवनांतें साधु विप्र भासविता ॥
निज तेजें श्रीं देउनि पंकरुहां जेंवि विप्रर्भा सविता ॥ ३ ॥

महाभारत

ममिला सद्भावें म्यां, श्रीमदनंताख्य जो उपाध्याय ॥
मूर्त श्रीगीतेच्या, अकराव्याचाचि जो उपाध्याय ॥ १ ॥

सन्मणिमाला

येइल मनासि, तरी द्या आज्ञा गाया स्व-बाहु-महिम्यातें ॥
दाखविले निजकवन, श्रीमदनंताख्य साधुसहि म्यां तें ॥ १ ॥

नामरसायन

श्रीकेशवं श्रीगणेशं । वंदे विद्या-गुरूं हरिर्मुं ॥

संस्कृत मंत्ररामायण

सौकंतीं दूत कुशल, धाडूनि वसिष्ठ आणवी भरता ॥
तो गति जाणोनि ह्यणे, धिक् शतदा तीस जी कुं-लोभ-रता ॥२८॥

१ ज्ञान-रत्न. २ मनाचें अज्ञान घालावणाऱ्या. ३ विद्वच्छ्रेष्ठ. ४ आदरांतें. ५ गीते च्या अकराव्या अध्यायाचे जवळचा अध्याय म्हणजे बारावा अध्याय. (यांत भक्तीचें महात्म्य आहे). ६ ज्ञाना. ७ कमळाळा. ८ ज्ञाना रहित. ९ जवळचा अध्याय (१२वा). १० या “ हरी ” विषयीं माहिती मिळाली नाही. ११ अयोध्येंत. १२ मृध्वीचें राज्य आपल्या मुलास (भरतास) मिळावें असा आहे लोभ जिळा ती (कैकेयी)

आर्या वर दाखल करण्यांत आल्या आहेत. याखेरीज शिवाजी महाराज व पंतप्रधान (पेशवे) यांच्या नांवाच्या उल्लेखाचीं जीं पद्यें आढळलीं तीं पुढें लिहिलीं आहेत:—

शिवराजास ज्ञानद, जो जैसा याज्ञवल्क्य जनकास ॥

तरले भवार्णवी बहु, दृढतर त्याची धरुनि जन कास ॥ १ ॥

गमदास-गुण-वर्णन.

सुज्ञ शिवाजी राजा, न ह्मणे नुकयासि काय साधु निरुकी ॥

नत्पांडित प्रधानां, न कळे गुण समज फार आधुनिका ॥ १ ॥

नुकारामस्तव.

निय महाराज तुम्ही, स्वामी नाम प्रधान पंत अजी ॥

सोडवितां जलध्यांत, ग्राहग्रस्ता गजा समेत गजी ॥ १ ॥

नामार्या

श्रीरामासि भजावें, भक्तें म्यां जेंवि तेंवि संतातें ॥

राजासि उपासावें, तेंसैंचि जने प्रधान पंतातें ॥ १ ॥

या खेरीज आपले शेजारी रघुनाथपंत कोशे व नारायणभट या दांघां विषयीं पंतांनीं कापले काव्यांत लिहिलें आहे. हे कोण होते या विषयीं विशेष माहिती मिळाली नाहीं. तथापि शोधकांचें तिकडे विशेष लक्ष त्यागावें ह्मणून पुढील आर्या देतो:—

रघुनाथपंत कोशे संप्रति गेले समीप सेवेला ॥

प्रेमें सिंचित होते या कवना ते सखे जसे वेला ॥ १ ॥

श्रीनारायणभट्ट ज्ञाते श्रीपांडुरंग-पद-भक्त ॥

सेजारी मी त्यांचा पुसतां कथितांल वृत्त ते व्यक्त ॥ २ ॥

नामरसायन.

बहु शोभाप्रद जाला श्रीविठ्ठल भक्त-राय कवनातें ॥

जेंवि ऋतूंचा करिता प्रकट गुण वसंत नायक वनातें ॥ १ ॥

स्वर्गारोहणवर्ष.

पंत आपल्या ग्रंथांविषयीं कोठें कोठें उल्लेख करितात त्यांपैकीं येंथें कांहीं पद्यें दाखल करितो:—

यैवें दर्शन दावें बोलवें डोलवनि डोलवें ॥

वाटे स्वमंत्र-रामायणें निजनाटक तुंझीं च तोलवें ॥ १ ॥

१ चांगला. २ अलीकडचा. ३ माहतीस उद्देशून हीं पद्यें लिहिलीं आहेत. ४ माहें (मोरपंताचें) मंत्ररामायण. ५ आपण केलेलें नाटक (हनुमन्नाटक). ६ मारुती.

प्राकृतं क्षणानि निर्भरं हांसेत अतज्ञं नीचं मत्कृतिला ॥
 परि जाणशील वा तूं रसिक-कवि-वरा मनीं चमत्कृतिर्ला ॥ २ ॥
 तुमच्या पद-प्रसादे फार चमत्कार अर्थ यमकांचे ॥
 त्यांत प्रभु-यश तद्गज जगदुद्धारार्थिनै चि यम कांचे ॥ ३ ॥
 श्रीमद्भागवत श्री-दशम-स्कंधांत दिव्य कृष्ण-कथा ॥
 त्या नूतन लिहिल्या म्यां वाचूं एका रुचेल कर्ण-पथा ॥ ४ ॥
 श्रीमद्विष्णु-पुगणीं पाहुनि अयंत आदरें रचिला ॥
 प्रहाद-विजय नाम ग्रंथ पहा नगै नि मणिगणीं खचिला ॥ ५ ॥
 जैमिनिकृताश्वमेध-स्थिन कुश-लव-चरित वार्णिले आहे ॥
 वा हे रीति पहावी मज ती वाटे सुधा-नदी वाहे ॥ ६ ॥
 वाचीन मंत्र-रामायण आर्था मी च मग तुम्ही वाचा ॥
 वाचा वाचाया वह झड घाल्ये ग्रंथ सत्य नांवाचा ॥ ७ ॥
 मंशय रत्नावलि सत् सत्कृति केकावली चंपक आर्या ॥
 त्यां ऐकावे ग्रंथ प्रेमें प्याव्या चि राम-नामार्या ॥ ८ ॥
 आर्या मुक्ता-माला दावीन परंतु जरि न मागाल ॥
 लागाल प्रभु-कंठी, घालं फुगवील कीं रमा गाल ॥ ९ ॥
 तुमच्या पद-प्रसादे सद्गुरूने जे असेल पढवीले ॥
 ते वा तुम्हासि दाविन नाम रसायन जपोनि कढवीले ॥ १० ॥

नामरसायन.

प्रति दिवशीं रात्रीस धुळीची पाटी, संस्कृत पोथी, व समई इतकी तयारी
 चाकर करून ठेवात असे. पुढे सर्व निय कृत आटपल्यावर सर्व पाटीभर
 ग्रंथ लिहून नंतर निजावयास जावे असा पंतांचा परिपाठ होता. दुसरे
 दिवशीं सकाळीं पाटीवरील ग्रंथाची प्रत शाईनें करून ठेवण्याचें काम लक्ष्मण
 मठ वाईकर यांजकडे होतें. एक दिवस चाकराचे हातून पाटी उधळली.
 त्यामुळे नष्ट झालेला ग्रंथ स्वतः श्रीरामचंद्रांनीं कागदावर लिहून ठेविला असें
 ह्मणतात. * प्रथमीं प्रायः १५० ग्रंथ करीत असत.

कोणा एकाचे सांगण्यावरून प्रथम पंतांनीं कर्णपर्व केले. ते लोकांस

१ मराठी. २ पोटभर. ३ तत्व न जाणणारे. ४ माझ्या काव्याला. ५ माहती. ६ च-
 मत्कार. ७ जगताचा उद्धार ईश्वर-यज्ञानें होतो या दुःत्वानें. ८ भितो. ९ अडकार.
 १० अमृत ११ सरस्वती १२ पान-पात्र (या नांवाचें प्रकरण) १३ माहतीच्या.

पंढरीस पंतांचे वंशज या रामचंद्रानें लिहिलेल्या ग्रंथाची पूजा करीत असतात.
 परंतु ते त्या आर्या कोणास दाखवीत नाहींत असें ऐकतां.

आवडल्यामुळे व पांडुरंगराव नाईक यांनी सांगितल्यावरून सर्व महाभारतावर आर्या केल्या. भारताच्या प्रत्येक पर्वाच्या पहिल्या आर्येचे आद्याक्षर घेतले असतां “ श्रीपांडवसहायो भगवानरविंदाक्षो जयति ” असे एक संस्कृत वाक्य निष्पन्न होते. त्यामुळे अठरा पर्वांची एक माळ च गुंफल्यासारखे झाले आहे प्रथम कर्णपर्व केले तेव्हां त्याची पहिली आर्या:—

भव्य-प्रताप कर्ण र्वपित्याहुनि फार संगरीं तपला ॥

की ज्याच्या शर-रश्मि-त्रात-पेटां तो सहस्र-करै लपला ॥ १ ॥

अशी “भ” आद्याक्षर योजून लिहिली होती. पुढे सर्व पर्वांची माळ गुंफण्याचा उद्देश धरून पहिल्यापासून रचना करित करित कर्णपर्वाजवळ आले आणि पहातात तो त्या पर्वाचे आरंभीं माळ गुंफण्यास जें इष्ट अक्षर (भ) तेंच आपले हातून पूर्वी योजिले गेले आहे असें दिसून आले. कर्ण पर्वाचे शेवटीं यजम्भन बाबूजी नाईक यांचा स्तव आहे. त्यावरून असें दिसून येते की, प्रथम कर्ण पर्व हातीं घेऊन ते संपले तेव्हां आपले यजमानांविषयी आपली कृतज्ञता बुद्धि प्रकट करण्याची संधी त्यांनीं फुकट दवडली नाहीं. बाबा पाध्ये यांचे सांगण्यावरून “ बृहद्दशम ” नामक ग्रंथ भागवताचे दाहावे स्कंधाचे आधारें लिहिल्या. परंतु तो फार बिकट झाला असे पाध्ये यांचे लक्षणें पडल्यावरून “ मंत्रभागवत ” लक्षण सगळ्या भागवतावर ग्रंथ लिहिल्या. तो बृहद्दशमाहून सोपा आहे खरा. हरिवंश पांडुरंगराव नाईक जोशी यांचे सांगण्यावरूनच केला असे त्या ग्रंथाचे आरंभीच्या पुढील आर्ये वरून दिसून येईल:—

श्री पांडुरंगरायें, असकृत् प्रेमें करुनि सांगावें ॥

भगवान्निदेश जाणुनि, सुयश यथा बुद्धि मग न कां गावें ॥ २ ॥

अध्याय १

गीतेच्या भाषांतराचे पहिले साहा अध्याय मात्र पंतांनीं लिहिले. बाकीचे बारा अध्याय त्यांचे पुतणे आपा पराडकर लक्षण ब्रह्मावर्ती राहात होते त्यांनीं केले असें लक्षणतात. भगवद्गीतेच्या भाषांतराच्या आर्या यमक-रहित आहेत. पंत राम-भक्त असल्यामुळे सर्व रामायणें मात्र त्यांनीं आपल्या प्रेरणेंने लिहिलीं.

मोरोपंतांचे काव्यांत प्रासयमकादि शब्दालंकार व रूपकोपमादि अर्थालंकार यांचा भरणा फार आहे. त्यांची भाषा प्रौढ व सरस असून तींत अर्थ

१ आपला बाप जो सूर्य त्याहून. २ बाण रूपी किरणांचा समूह हेंच ब्रह्म त्यानें.
३ सूर्य.

गौरव फार असते. त्यांचीं यमकें जरी अप्रतिम असतात तरी तीं साधण्या-
करितां ते अर्थाची हानि करीत नाहीत. नियमित स्थळीं नियमित अक्षरें
काव्यांत घालणें आणि मार्मिक व दृढयंगम दृष्टांत घोजून यमक जुळणें ही
गोष्ट त्यांस फार सुलभ होऊन गेली होती. त्यांचे काव्यांत संस्कृत शब्दांचा
व निरनिराळे प्रांतांत चालू असलेल्या महाराष्ट्र शब्दांचा भरणा फार आहे.
त्यांचे आर्यांचे दोन दोन, तीन तीन, किंवाहुना कधीं कधीं पांच पांच ही अर्थ
होतात असा पुष्कळांचा समज आहे. परंतु तो भ्रम-मूलक होय. आझास
तर पुढें दाखल केलेल्या आर्यखेरीज दुसरी भरपूर श्रिष्ट-पद-घटित आर्या
कोठें आढळली नाहीः :-

मन्दिन कुटिल नीरम जड भ्रजड पुनर्भव-पणें हि कचसांच ॥

धरिणा निर्ग हि न स्व-प्रकृति-गुण त्यांत्रिासि नाम कचं साच ॥ १ ॥

त्यांनीं " नमो भगवते वासुदेवाय " " श्रुतिगम जय राम जय जय
राम " इत्यादि अक्षरें एका आर्यंत सुद्धां सहज आणिलीं त्यांस दोन दोन
तीन तीन अर्थ होण्यासारखे " इन्द्र " , " श्रुति " , " स्मृति " , " अंबर " ,
" पयोधर " , " भोगी " , " गुण " , " गोपाल " , " ज्ञेह " इत्यादि शब्द
घोजून आर्या करणें अवघड होतें असें नाही. परंतु या गोष्टीकडे त्यांचें तादृश
लक्ष नव्हतें उत्कंच यातून सिद्ध होतें. मोरोपंत हे केवळ संस्कृत ग्रंथांचे
भाषांतर करणारे, केकावली खेरीज त्यांचा दुसरा स्वतंत्र ग्रंथ नाही, इत्यादि
दूषक-मतांचे लडणें निबंधमाले सारख्या सर्वभान्य मासिक पुस्तकांत होत
आहे ही गोष्ट मोठी अभिनेदनीय होय. येणें रूकून मोरोपंत महाराष्ट्र-कवि-
मुकुट-मणोचे पदावर लवकरच आढळ होतील असें दिसतें. पंतांचीं रामायणें
वाच रीं म्हणजे त्यांचे विशाल बुद्धीविषयी संशय राहात नाही. आमचे एका
मित्राचा असा समज आहे कीं, मराठी मंत्र-रामायणांत पंतांनीं सगळें राम-
रत्ना-स्तोत्र गुंफिलें आहे. या गोष्टीचा यत्किंचित् प्रत्यय यावा म्हणून ज्यांतून
राम-रत्नेच कांहीं श्लोक निष्पन्न होतात अशा कांहीं आर्या निबंध-मालेत त्यानें प्रसि
द्ध केल्या आहेत. सारांज पंतां सारखा दुसरा महाराष्ट्र कवि आजपर्यंत झाला
नाहीं. श्लोक, आर्या, ओवी, अभंग, साकी, इ० सर्व छंदांत त्यांनीं कविता
केली आहे. तथापि आर्या छंदावर त्यांचा भर फार होता.

मंत्र भागवत, बृहद्दशम, महाभारत, १०८ रामायणें, हरिवंश, ब्रह्मे-
नरखंड, भगवद्गीतेचे भाषांतर, समशती, मदाळसाख्यान, व केकावली हे पंतांचे

मुख्य मराठी ग्रंथ होत. मुक्तामाला, कृष्णार्या, शिवार्या, व आणखी दोन अर्शी पांच शतके, गंगावर्णन, आणि संस्कृत मंत्ररामायण हे त्यांचे संस्कृत ग्रंथ होत. या खेरीज साधुसंत, तीर्थ, दैवत, इत्यादिकांवर किरकोळ प्रकरणे पुष्कळच आहेत. एकंदर त्यांचा ग्रंथ तीन लक्ष आहे असें म्हणतात.

सन १७९५ ह्यणजे शके १७१७ राक्षसनामसंवत्सरीं चैत्र शुद्ध १४ स ते स्वर्गस्थ झाले. त्यांचेविषयीं कोणी आर्या केल्या आहेत त्यापुढे दाखल करितों. याशिवाय कांहीं अवांतर माहिती पुढे जोडिलेल्या आख्यायिकांवरून होईल.

आर्या-तरुच्या पक्ष्या, त्या गा बारामतींत मोराशी ॥

आर्यांत रुचा पक्षा, त्यागा बारा मती तमोराशी ॥ १ ॥

श्रीमन्मयूर-कविची, देते संतोष मानवा कविता ॥

असता जरि भूमीवरि, मुर-गुरु तरि तो हि मान वांकविता * ॥ २ ॥

आर्या कविता कीजे, एका बारामतींत मोराने ॥

अन्य कवी ते कारिती, फिरती बारा-मती तमोराने ॥ ३ ॥

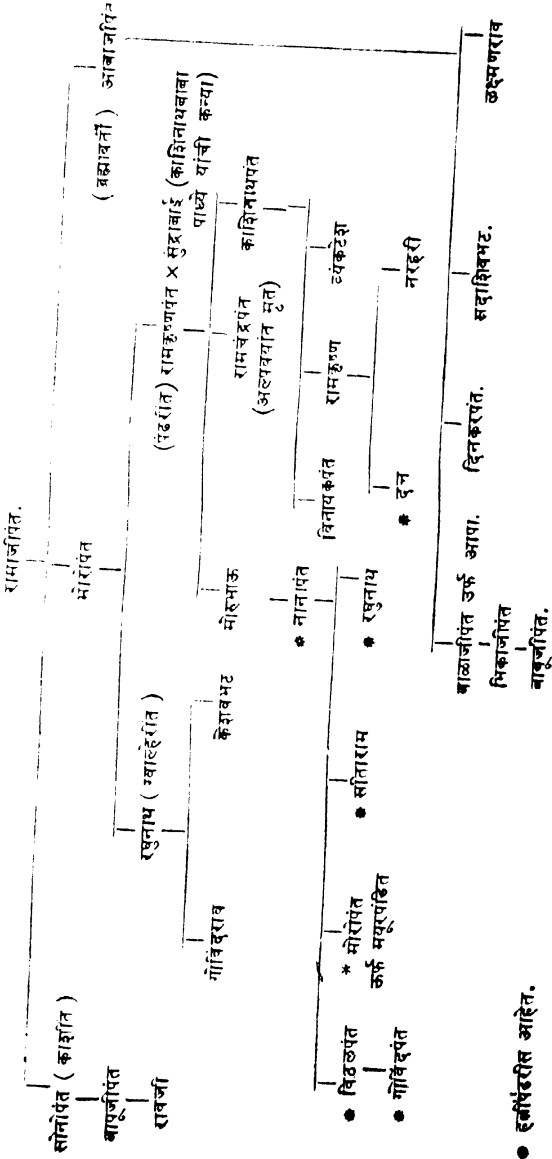
बारा मतींत आहे, म्हणउनि बारामती असें नांव ॥

तीत वसे तो मोरो-पंत भवाब्धींत जीत नव नाव ॥ ४ ॥

आर्या-छंदे जोडुनि, रामायण-भारतादि आयकवी ॥

नायक वीर-कवींचा, ऐसा होईल अन्य काय कवी ॥ ५ ॥

वंशावळ.

मोरोपंत.

आख्यायिका.

१ बाबूजी नाईक यांजकडे प्रथम पंत कांहीं दिवस जाऊन राहिल्या-
नंतर जवळच्या मंडळीनें रामचंद्रपंतांचे चिरंजीव मोठे विद्वान असून ते आज
आठपंधरा दिवस पंकीत असतात असें कळविल्यावरून संध्यावदन-सयरी
पंतांस बलाबून आणिलें आणि पाट वसावयास देऊन सर्व हकीकत विचारून
घेतली. नंतर जवळ रुद्राची पोथी होती ती पुढे कळून " याचा अर्थ
आह्मांस तुम्हीं सांगा " असें झटलें. त्यावर पंत झणाले की, " रुद्र हा
वैदिक ग्रंथ आहे. याचा अर्थ सांगण्यास पूर्वी भाष्य पाहून ठेविलें पाहिजे.
दुसरा एकादा संस्कृत ग्रंथ दिल्यास त्याचा अर्थ यथामति सांगिन. " तें ऐकून
जवळ शिव-कवचाची पोथी होती ती पुढे देई. तेव्हां पंत मूळ श्लोक
वाचून त्याचा अर्थ तत्क्षणांच मराठी श्लोक जाणवितरचित छंदांत रचून
सांगू लागले. याप्रमाणें सर्व शिव-कवचाचा अर्थ सांगितल्या. तेणेंकरीन
नाईक फार प्रसन्न झाले आणि सालाना ५०० रुपये वरून आपले घरीं
पंतांस पुराण सांगण्याकरितां ठेविले. गान्धेचा ही अर्थ मराठीत श्लोक रचून
सांगितल्या असें झणतात.

२ पंत आठपंधरा दिवस बाबूजी नाईक यांजकडे राहिल्यावर एके
दिवशीं बायका दळीत असतां ओव्या झणत आहो असें त्यांनीं पाहिले.
तेव्हां " मी तुम्हांस राम व लुण्ण यांचे चरित्रांवर ओव्या करून देतां त्या
तुम्ही म्हणाल काय ! " असें त्यांनीं बायांस विचारिले. त्यांनीं " होय " झणून
उत्तर दिल्यावर पंतांनीं सीतागीत व रुक्मिणी हरणगीत अशा दोन प्रकरणें
बायकांचे ओव्यांचे चालीवर रचिलीं. त्यांनून दोन ओव्या मासल्याकरितां
पुढें दाखल करितों:—

यज्ञासाठी भूमी, नागरितां धन्या ॥
सांपडली कन्या, सीता देवी ॥ १ ॥
दाविली क्लिष्कधा, भेटविली नारा ॥
सुग्रीवाची दारा, जाऊ बाई ॥ २ ॥

सीतागीत

कुरु-क्षेत्रीं येतां, सूर्य-ग्रह-पर्व ॥
स्नाना आले सर्व यदू कुरू ॥ १ ॥
ब्रौपदी बाई हे, माझी लग्न-कथा ॥
स्वामी मनोरथा, पुरवितो ॥ २ ॥

रुक्मिणी हरणगीत

या ओव्या व ओव्या हणण्यास प्रारंभ करते समर्थी आपल्या बायका म्हणतात ती पुढील ओवी यांची चाल एकच आहे असें सहज दिसून येईल:—

पहिली माझी ओवी, पहिला माझा नेम ॥

तुळशी खालीं राम, पोथी वाची ॥ १ ॥

या ओव्या दळते समर्थी बायका हणूं लागल्या तेव्हा त्या यजमानांचे कार्नी पडल्या. त्यावरून त्यांनीं ह्या नव्या ओव्या कोठल्या वंगरे विचारपूस केली. तेव्हां रामचंद्रपंतांचे चिरंजीव मोरोपंत यांनीं त्या केल्या असें ऐकून यजमानांस संतोष झाला. यजमानांस आपली कविता-शक्ति कळविण्याची ही मोठी चमत्कारिकच शक्य पंतांनीं दाटिली यांत संशय नाही. याप्रमाणेंच सावित्रीभागवतान ही केलें आहे असें म्हणतात.

३. एके समर्थी रामजोशीबोवा सोह्यापुंकर हे तमाशा घेऊन बारामतीस गेले. तेव्हां त्यांचा तमाशा करण्याचा वेत ठरला. परंतु नट पाहाणें अशास्त्र असल्यामुळे पंतांनीं तमाशास येण्याचें नाकारून केलें. तेव्हां “ आपण माडीवर बसून जोशीबोवांचे कवन ऐकवें म्हणजे ज्ञालें. ” असा मंडळीनें आग्रह केल्यामुळे पंतांनीं रुकार दिल्या. डकडे पंत माडीवर ऐकत बसले आहेत ही गोष्ट मंडळीनें ज्ञेःशीबोवांस कळविली. त्यामुळे डफावर थाप मारिल्याबरोबर जोशीबोवांनीं वैराग्य व बोध यांस अनुलक्षून लावण्या म्हणण्याचा सपाटा एकसारखा चालविला. तें पाहून पंतांस फार संतोष झाला व ते खालीं येऊन जोशीबोवांस म्हणाले कीं, “ तुमची वाणी फार रसाळ आहे. परंतु तुम्ही या नटास पुढें करून स्वतः मागे उभे राहतां हे बरोबर नाही. तुम्ही स्वतः पुढें उभे राहून कीर्तन करावें. ” त्यावर जोशीबोवा म्हणाले कीं, “ कीर्तनाचें साहित्य मजजवळ नाही. ” तें ऐकून पंत म्हणाले कीं, “ मी काव्य करित आहे तें कोणाकरितां ! तुमचेसारखे जे कीर्तन करतात त्यांजकरितांच माझी स्वटपट चालली आहे ” तेव्हांपासून जोशीबोवांनीं तमाशा करण्याचें काम सोडून दिलें व कीर्तन करण्यास आरंभ केला.

४. वरील आख्यायिकेंत सांगितल्याप्रमाणें पंत व जोशीबोवा यांचा वेद झाल्यावर एके समर्थी पंत काय करित आहेत त्याचा शोध करून येण्याविषयी एका मनुष्यास सांगितलें. तो पंतांस भेटून परत निरोप घेऊन आला कीं, “ या वेळीं मी रघुनाथ-चरित लिहित आहे ” असें पंतांनीं सांगितलें. तें ऐकून जे पंत मोठे विस्तर-भीरू * । संक्षेपानें सुरस ग्रंथ लिहिण्याविषयीं

* या विस्तर-भीरुत्वाविषयीं काहीं अर्ली निबंधमाळेच्या ५१ व्या अंकांत आपल्या आहेत.

ज्यांचा बाणा त्यांनी " राम-कथा " असें एकादें लहान नांव न योजतां " रघुनाथ-चरित " इतकें लांबट नांव कां सांगितलें याविषयी जोशीबुवा विचार करूं लागले. बराच वेळ विचार केल्यावर जोशीबुवांनीं अटकळ केली कीं, पंत या समयीं निरोष्ठरामायण लिहित असतील. ह्मणून त्यांनीं " रघुनाथ-चरित्र " अशा लांबट नांवाचा प्रयोग केला असावा. नंतर समक्ष गांठ पडल्यावर विचारून पहातां आपण केलेली अटकळ खरी असें जोशीबुवांस समजून आलें.

५. दुसरे बाजीराव साहेब पेशवे रांची बहीण दुर्गाबाई ही पांडुरंगरावनाईक यांस दिली होती. एके वर्षीं बाजीराव साहेब भाऊविजेकरितां बरामतीस आले. तेथें नाईक यांचे पदरीं मोरोपंत पराडकर मोठे विद्वान गृहस्थ आहेत असें पाहून ते आपले जवळ असावे अशी आपली मनीषा बाजीरावसाहेबांनीं नायकांस कळविली. त्याजवर नायकांनीं उत्तर दिलें कीं, " ते आमचे येथें आहेत असें नाहीं. तर आह्मांच त्यांच्या आश्रयानें आहों. यास्तव आपण पंतासच विचारार्थें. ते कोणाच्याही कार्मीं स्वतंत्र आहेत. " त्यावरून पंतांस विचारितां ते नायकांस ह्मणाले कीं, " आपले पाय सोडून जाण्याची माझी तर इच्छा नाहीं. पण माझा आपणास कंटाळा आला असल्यास ईश्वर जिकडे वाट दाखवील तिकडे जाईन. " नंतर आह्मांस निदान एकदां तरी आपण पुराण सांगायें असें बाजीराव साहेब ह्मणाले. त्यावर पंत यजमानास ह्मणाले कीं आपण पुराणास असल्यावर मग दुसरें कोणी असले तरी चिंता नाहीं. एवढ्यावरून बाजीराव साहेब यांस फार राग आला व त्यामुळे ते पंतांचा व त्यांचे काव्याचा फार द्वेष करूं लागले. पुढें गादीवर असताना व पद-च्युत झाल्यावर ब्रह्मावर्त असतां कोणा हरदासाची कथा करावयाची असल्यास जीं पांच चार कलमें * यजमानांचे आज्ञेवरून कारभारी हरदासास कळवीत असत त्यांपैकीं " मोरोपंताची आर्या कथेंत ह्मणू नये " हें एक असे.

६. मोरोपंत हे लहानपणीं एके सर्मां पाध्ये यांजकडे द्वादशीचे दिवशीं जेकायास गेळे. भोजनोत्तर त्या दिवसाचे प्रसंगास उद्देशून एक आर्या करून

* हीं कलमें ध्यानांत ठेवण्यासारखीं असल्यामुळे यथे देतां:-

१ सगळीं कथा चार घटकांत आटपावी.

२ यजमान कथेंत येऊन बसल्यावर सभेकडे हरदासानें पाठ करूं नये.

३ कथेंत कृष्ण-चरित्र लावावें.

४ आर्याकडे आर्यास अर्जुन व भोवतीं सांगिलें पाहिजे.

५ मोरोपंताची आर्या कथेंत ह्मणू नये.

ती त्यांनी पाध्यांचे ओटीचे भितीवर लिहून ठेविली आणि आपले घरीं निघून गेले ती आर्या पाध्यांचे दृष्टीस पडली तेव्हां तींत अर्थ गौरव असून ती त्या दिवसाचे प्रसंगास अनुलक्षून लिहिली आहे असे पाहून त्यांनी ती कोणी लिहिली याविषयी चौकशी केली. तेव्हां ती पराडकरांचा मुलगा मोरोबा याने लिहिली असे समजले. त्यावरून त्या मुलाचे बुद्धिमत्तेविषयी खातरी झाल्यामुळे रामाजीपंतास सांगून त्या मुलास आपलेकडे संस्कृत भाषा शिकण्या करितां ठेविले.

७. महीपतिकृत भक्तविजयाचे ४९ वे अध्यायांत असे लिहिले आहे कीं एका अडक्याची चूक हिशेबांत लागल्यामुळे पुष्कळ रात्र होईपर्यंत दिव्याशीं चुकीचा पत्ता लावण्याकरितां एकनाथ जागत बसला. नंतर पुष्कळवेळ एकाग्र चिंतने तपास केल्यावर चूक सांपडली तेव्हां त्यास परमानंद झाला. ते पाहून एकनाथाचे यजमान जनार्दनपंत ह्मणाले कीं ईश्वराकडे असेच लक्ष लागले तर किती कल्याण होईल वरें ? ते ऐकतांच एकनाथाने यजमानांचे पायांवर लेखणी वाहिली आणि तेव्हांपामून जे भक्तिमार्गांत शिरला. हाच गोष्ट कित्येक लोक मोरोपंतांविषयीं सांगतात. व ती जुळवण्याकरितां मोरोपंत हे वारामतीस जाण्यापूर्वी पन्हाळ्यास मुजुमदारीवर होते असे कल्पितात.

वे० शा० सं० रा० रा० भिकंभटजी फरफरकर हरदास वास्तव्य आजरे इलाखा करवीर यांनीं मोरोपंतांविषयीं पुष्कळ माहिती आह्मांस दिली. तिचे आधारे आह्मी चरित्र लिहून तयार केले तीं इतक्यांत हळीं पंढरीस राहणारे पंतांचे वंशज (ह० नातवाचे नातु) मयूरपंडित यांणीं ही पुष्कळ माहिती मोठ्या उदार बुद्धीने आमचेकडे लिहून पाठविली. सबब मशारनिहे भिकंभटजी व पंडित यांचे आमच्यावर व सर्व महाराष्ट्र जनांवर मोठे उपकार आहेत व त्याबद्दल आह्मी उभयतांचे फार आभारी आहो. शिवाय विद्वद्बर्ष मयूरपंडितांनीं मोरोपंतांचीं कांहीं काव्ये आह्मांकडे पाठविलीं आहेत याबद्दल ते स्तुतीस पात्र आहेत हे वाचकांस कळविण्यास आह्मांस फार संतोष वाटतो.

मोरोपंत

—७०३०—

पूर्ण-मंत्र-भागवत

नत-मोक्षद भव-विधि^१ -नुतै जगदीश वरेण्य वैर्ननेय-रथ ॥
 वाराया वसुधा-भर देह धरी वासिनादि-गेय-कथ ॥ १ ॥
 नक्षत्र-प प्रमोदे स्वकुळीं भक्तामराग वर-नेजा ॥
 वास्तव्ये वसुदेवात्मज होतां यंजिति लोक-वर ते ज्या ॥ २ ॥
 नर-पति परमोत्र भयद कंस उरगसां वर्धां रते अल्प ॥
 बाल व्यसुं करि देवक्युदरज सां यादत्रादि यमकल्प ॥ ३ ॥
 नष्टां मोहुनि भवनीं गवळ्याच्या तेज आपुलें राम ॥
 वाढवि सुख दे वाढुनि नंद-यशोदादिकां घन-श्याम ॥ ४ ॥
 न गयो चित्र भयद तम घन गर्जित वर्ष तेथ शेष वरी ॥
 वारिधि तशीं सुखे दे वाढ हि यमुना न मार्ग-विघ्न करी ॥ ५ ॥
 नष्टार्थे मोहितां भरि गर-रस वदनीं कुंभुद्धि ते हि तरे ॥
 वाखाणितां सुधाधिक वरदेश्वर-बाळ यश करी हित रे ॥ ६ ॥
 अंन मोडी भग्न करुनि गतिस तूर्णार्थें न परने मागे ॥
 वाटेसि सुदेशाच्या लावी वारुनि पाप-सर्व्य रोगें ॥ ७ ॥
 मलिनैक्ष-मुखां मोहे पाहुनि नभ-आदि जग वदे हीं ते ॥
 वाहुनि वैभु देह तरि च वाल्मीकि-प्रसुख गाति यश गा तें ॥ ८ ॥
 नवल करी मोठें जन भव्य-प्रद गर्ग नांव तेज कथी ॥
 वाचेली सुख दे जें वागवि जड जेवि मांय दोष मथी ॥ ९ ॥
 नव्य-प्रमोद-कर शिशु-लीला-सुभगांगे^१ बहुत बळ-हारि^२ ते ॥
 बाळ सुर-गुहं हि झाले देहि-हिता वाप-मायसे करिते ॥ १० ॥
 नवनीत-मोर्षे^३ सोसे न च भक्षी^४ अंगज बहु ते माती ॥
 वैंस्त्रि सुमुद्र वदे हा बागुलसे विश्व माय बाळा ती ॥ ११ ॥

१ शिव. २ ब्रह्मा. ३ स्तुत. ४ श्रेष्ठ. ५ गरुड-वाहन. ६ इंद्रादिकांनां गाडली आहे कथा
 न्याची. ७ चंद्र. ८ भक्तकल्पद्रुम ९ पूजिती. १० सर्पासारखा. ११ लहान. १२ मृत.
 १३ साहा (संख्या) १४ नष्ट झालें आहे आयुष्य जीचें अशी (पूतना). १५ दुष्टनाद
 (पूतनेचें विशेषण) १६ गाडा. १७ राक्षस विशेष. १८ समूह. १९ कृपणें २० कृष्ण
 २१ हाय हाय. २२ द्रव्य. २३ यशोदा. २४ नाश करी. २५ बाल-क्राडनें शोभत आहे
 अंगें ज्यांची असे (रामकृष्ण) २६ बलराम व कृष्ण २७ देव-श्रेष्ठ. २८ चोरी. २९ पुत्र
 ३० पत्तरवी.

स्तन-काम मोर्ध^{३१} होतां, भय करुनि मथन-पात्र मग भंवते ॥
वानर मेळवुनि सुरस, दे वाटुनि खाय पातली तंव ते ॥ १२ ॥
न करी क्षमा तमो-मति^{३२} भर तनुचा न गति जैव-वती तेणें ॥
वात्सल्यें सुत धरुं दे बाँढ यशोधर्म बंध गणि लेणें * ॥ १३ ॥
घन मोहांतुनि ईर्षसे, उद्धरि यम अंगम अवनतेष्टकरें ॥
घे रूप वांमुराचें, देवेंारि करी तदीय घात पॅरें ॥ १४ ॥
नग मोठासा सुभयंकर अजगर वत्स ते हि तत्पाळ ॥
वामुनि मुख देवास हि, गिळि होय तथा अर्धा तदां काळ ॥ १५ ॥
नर-गिशु मानुनि मोहे, भक्षी गळ-दग्ध बर्क हतेच्छ वमे ॥
बाळ-हारि असुर-देहा, चिरि सहज नवार्द्र यैवससाचि गमे ॥ १६ ॥
नेष्टिनत्र मोर्ही होडानि, डिर्भ अनुग वत्स ते हि वर्षभरी ॥
वाटवि सुख न कळीं दे, भावा रामा हि विश्वकाय हरी ॥ १७ ॥
नेटतां समोर गिर्दभ, गर्व वळ तेधवांचि त्यास वधी ॥
वानिति सुर देखुनि विर्भु-वाहु-प्रति-विजय निवावे वासवं-धी ॥ १८ ॥
नटसा प्रभु प्रमोदें, भय करी फण महा-गरळ वमने ॥
वामुक्ति गत देते वळ, वालिंश कालिय तसेचि ते शमते ॥ १९ ॥
वन वांन्ह पी रमोत्सव-भवेनें व्रज रक्षि गज-वरा तेंवी ॥
वा सुहृदेक-गुरु नवा, नित्य प्रिय हरिच या जना सेवी ॥ २० ॥
नगप-समोरु-वपु असुर, बलभद्र मग प्रलंब वधि तेजें ॥
वाहाति कुभुमें देत्री, वानिति यश सत्सभा मना ये जें ॥ २१ ॥
नगजा-नियमोपासन-भद्र-मति गवळणी स्व-सुरतेहा ॥
वाळा सुदती त्यां दे, वांसिं चोरुनि सदय वर ते हा ॥ २२ ॥
नवसा परमोत्कांच्या, पावे प्रभविष्णु गडबडुनि ते त्या ॥
वाटिति मु-रस पदेच्छुक, वांडव-दार प्रिय स्वपद देत्या ॥ २३ ॥

३१ व्यर्थ ३२ तमोगुणानें व्यापिली आहे मति जीची ३३ वेगवती ३४ अत्यंत
३५ कृष्ण * 'वाढ यशोदाप्रबंध गणि लेणें' असा पंढरपूर येथील प्रतीचा पाठ आहे. ३६
हत्ती (गजेंद्र) ३७ दोन ३८ वृक्ष ३९ नम्रसंवाकाचें इष्ट करणारा ४० राक्षसविशेष ४१
कृष्ण ४२ अघासुर § 'तदघकाळ' (पं० प्र०) ४३ राक्षसविशेष ४४ गवता सारखा ४५
ब्रह्मा ४६ बालक, गोपाळ. ४७ नाचतां ४८ असुरविशेष ४९ ईश्वराचें भुजांचा प्रत्येक
विजय ५० ओंकारारे ५१ मूर्ख ५२ लक्ष्मीच्या आनंदाचें स्थान ५३ मोठ्या पर्वता सार-
खें आहे प्रचंड शरीर ज्याचें ५४ रा० वि० ५५ कात्यायनीव्रत ५६ स्वसुरतेच्छ ५७ वल्लें
५८ अति उत्कंठितांच्या ५९ ब्राह्मणस्त्रिया.

दिन सप्त वृष्टि मोठी, करि शक्र भयार्त गवळि ते हरिते ॥
 र्हांहति नैग सप्त दिवस, धरि सुख दे व्यसन वीढ-दय हरिते ॥ २४ ॥
 लणुनि नमोऽस्तु भवर्षी, गजवर-वीहेन र्नेतेष्टदा राहे ॥
 वाखाणुनि सुराभि वदे गोविंद नवात्म-पय अर्जा वाहे ॥ २५ ॥
 वन-नीथ-भृष्य मोहे ने व्रज-भर्त्या गमावते गवळी ॥
 वारि-पथे तद्वसु दे त्या जाउनि वारि-नायकीं जवळी ॥ २६ ॥
 मदन-विषोहन वल्लभ-वेणु-स्वर-गति वनांत बहु माने ॥
 वारि सुरसे देह न सांवरि किति वारि म्हणति जय-गाते ॥ २७ ॥
 स्त्रीजन-कामोद्दीपन-भर गगनीं वर विमान ने रीसीं ॥
 वारि सुरस वदे या वानील समान काय येरीसी ॥ २८ ॥
 नैजा-यात्रा मोठी भक्षी अजगर वनांत ते दोषे ॥
 बा र्ही उद्धारि सुख दे प्रभु वारुनि ताप शाप यश तो घे ॥ २९ ॥
 धनदाचीं मोठा खल भर्त्रहित अर्नुगं बळे चि नेज हरी ॥
 बाल नसे ने सुदती दे वार्यसे पाय हंस-कीर्ति-वरी ॥ ३० ॥
 नग-गुरु यमोत्र वृषभ ध्वनिने गर्भत्र वहि नेलने ॥
 वाटे तसा चि केला व्यसु दवाजयद पीत-चेळने ॥ ३१ ॥
 र्ही-दलन मोरसा करि भव-हरं खल तुरंग-वध नेतेष्टदा या ॥
 वानिति सुर वरदेशीं याची श्रित-बालकीं येथेष्ट दया ॥ ३२ ॥
 वनेदासि मोरसा हरि भक्त गहिवरोनि पूरितनतेहो ॥
 वानित सुभाग्य देखे बाळां माश्रय-पर्दा कृत-स्नेहा ॥ ३३ ॥
 मन मोही गोपींचे भरले गडबडति तेधवां रडती ॥
 वाटे असे-प्रयाणचि देश देवानलचि कांथ भर पडती ॥ ३४ ॥
 नगरीं प्रमोद-भर जग-दीशा अवलोकिते जन शिवस ॥

६० हांक मारिती ६१ पर्वत ६२ संकट ६३ अर्यंत दयाळु कृष्ण ६४ संसार-
 नाशास ६५ इंद्र ६६ शरणागताचे इष्ट करणारा ६७ कामधेनु ६८ कृष्णास ६९
 उदक-स्वामी (वरुण)-भृत्य(सेवक) ७० गोकुल-नायका (नंदा) ७१ वरुण ७२
 स्त्री ७३ वल्ले ७४ रासांचे वेळीं ७५ सरस्वती ७६ गचाळास ७७ पार्वती ७८
 सर्प ७९ कुबेराचा ८० सेवक (शंखचूड) ८१ पर्वतप्राय ८२ अरिष्टासुर ८३ व्यसु
 ८४ देव-अपजय-द ८५ पितांबरधारिने ८६ सर्प ८७ संसार-नाशक (कृष्ण) ८८
 कोशनामक दैत्य ८९ नम्र जनास इष्ट देणारा ९० वरदश्रेष्ठ ९१ जळदाम
 ९२ भक्त-मनोरथ-पूरक ९३ लक्ष्मी-पति-चरणा ९४ प्राणोत्क्रमण ९५ दावाग्नि ९६
 कल्याणास.

जाले सुदामं-कुब्जा-दिक देही अभिनवाव्यय-निर्वास ॥ ३५ ॥
 गुरु-बाणासनें मोहुनि ईभं अंगसा वधुनि लेश तेजांने ॥
 बाढ-भुज व्यसु केले देवाप्रिय मल्ल मत्त जे पैने ॥ ३६ ॥
 अघ-नग परमोय भयद गरळ-कटु-वचन न ते स्वजन मानी ॥
 खल-मघत्रां व्यसु केला देशाहित कंस वारिनर्य मानी ॥ ३७ ॥
 करुनि जनक मोदितें कुल-भर्ता मग उग्रसेन यादव ते ॥
 स्व-निवास सुस्थित मुदित देश शिवायर्नचि निजपदीं लवते ॥३८॥
 मृत तनय यमोन्मोचित भव्य गुरूसि मग कृतानति-स्तंभ ते ॥
 द्विषदनिल-वामुकि प्रभु देति शिवार्ल्य सदैव जे सैवते ॥ ३९ ॥
 स्वज्ञान मोह-नाशक त्या भक्ता गवळ्णिंसी ते दासै* ॥
 प्रेषुनि वामुनि मुख जें देति न ईमं ज्या शिवाय खेदास ॥ ४० ॥
 नर-पति मारिंध मोठे भयद गजादिबळ घे स्वनेज अरी ॥
 वार्ता परिसुनि देशीं दावाया ये बुडोनि जाय परी ॥ ४१ ॥
 परं-जन-मोहद भेट गज-वरसे चि मदांध कोटि ते तीन ॥
 ज्याचे वामुकिसा दे दैर केला बाढ यवन असु-हीने ॥ ४२ ॥
 नव पुरं परमोत्तम शुभ-गतिदे रचि वनांत तेथ अर्ज राहे ॥
 कुळ वाढवि बहु सुख दे जसि वाळा माय कीर्ति अर्जरा हे ॥४३॥
 नैसे चि पळति मोठें भय दाविति सागरीं वसति अर्ज ते ॥
 वा मुंरभिते न देखति वाहुनि हृदयांत पाय यां भंजते ॥ ४४ ॥
 नवरी रेवति^३ मोदें बळभद्रा मग वरी पदीं च रते ॥
 जे वारि-रुहे सुरस दे वाहुनि त्या काय मधुंकेरी परते ॥ ४५ ॥

१० माळी (ज्यांने कृष्णास मथुरेंत हार तुरे दिले) १८ नूतन-नाशारहित-स्थल
 २९ धनुष्य १०० हन्नी १ वृक्षप्राय २ पुष्ट-बाहु (मळ) ३ देव-शत्रु ४ मगप्राशनानें ४ पाप-
 पर्वत ५ खल-श्रेष्ठ ६ अधो-गमन-शील (जलवत्) ७ आनंदित ८ कल्याण-स्थान ९
 सांदीपनिं १० केला आहे नमस्कार व स्तव ज्यांणो ११ शत्रुरूप-वायुला सर्पाप्रमाणें
 खाणारे १२ निराळे १३ ते-रामकृष्ण १४ उद्धव १५ शांति

* स्वज्ञान मोह-नाशक त्या भक्ता गवळ्णिंसी ते वास ।

प्रेषुनि मुखजें सुख जें दातिं न समजा शिवाय खेदास ॥ असा एक पाठ आहे,

१६ जरासंध १७ शत्रु १८ वीर १९ भीति २० काल-यवन २१ प्राण-रहित
 २२ हारका २३ उचम गति देणारा कृष्ण २४ उदकांत (समुद्रांत) २२ कृष्ण २६ नवीन
 २७ प्राकृत-जना सारखें २८ राम-कृष्ण २९ कामधेनु ३० भक्त ३१ बळराम-स्त्री ३२
 कमळ ३३ पुष्प-रस ३४ टाकून ३५ भ्रमरी.

खल-जन मोर्धाश करुनि भव्यौ मग वरिलि भीर्मेकी मां ने ॥
 वाहे सुदेव-वौडव पत्र प्रेषुनि म्हणति यश गा तें ॥ ४६ ॥
 मर्दने रमोदर-जें भयें सागरिं शंभरें हनेच्छ बुडवि परी ॥
 वाहुनि असुर वधुनि दे दर्शन बहु हष्ट बाप-माय करी ॥ ४७ ॥
 सुबहु दिन मोहद समर भक्तें करुनि संगरोत्सेवें सुनेते ॥
 वाहे मणि वसु देह हि जें श्री सुख हे हि वायको घे तें ॥ ४८ ॥
 मन मोडुनि भय पावे गडबडुनि सुनेसिं सूर्य-सेख अर्पा ॥
 वौनिति सुंगी गदेपरि वास हरिकरीं यशे जना तर्पा ॥ ४९ ॥
 न जगे-हेलोदय-रुचि भक्तें जग-भेत संवैक्रियेंत रने ॥
 वाहे मणि वसु देवा यश ये हें समजती सुधी नर ते ॥ ५० ॥
 रवितनेया परमोत्कीं भजने जगदीश्वरा स्वयें वरि ने ॥
 वास सुकृते पदां दे वारिज-शैय व्यासि दास्य जे करिते ॥ ५१ ॥
 नवरी प्रभु प्रमोदे पितृ-भगिनी-जां हि मग वरी अरिने ॥
 वाहुनि सुजविति देगपे वाहुजें नयनें डाटोनि रण करिते ॥ ५२ ॥
 नभजितें मोदभरें वृष-गर्भ हीं वरा ननेष्टकरा ॥
 वाहिलि भुंता सुदेशज वारिणें हय सह न आवळनि करा ॥ ५३ ॥
 पर न मना ये मोहे तात-भगिन्यंगर्जां वरी भाते ॥
 वाहोनि सुखे देतीं वाढश्रेयस्करा वरायातें ॥ ५४ ॥
 मद्र-नरप-भूं मोदे इभ-गर्तिं वरिलि विसरे न ने कृष्णा ॥
 वासवजे सुजे जासि देवी नव-वारिज-नयना कृष्णा ॥ ५५ ॥
 नरका मोठ्या समरीं भस्म करी मग वरी स्त्रिया तेजे ॥
 हारि वासव-मर्दें सुर-तरु दे मागे इष्ट बायको तें जें ॥ ५६ ॥
 नव-या मोदे भव्या लर्मीं जगदीश वरुनि ते सोळा ॥

३६ निराश ३७ रूपवती ३८ राक्षिणी ३९ लक्ष्मी ४० सुदेवनामा ब्राह्म-
 ४१ प्रद्युम्न ४२ राक्षिणी-पुत्र ४३ दैत्यावेश ४४ जांबुवंत ४५ “ भक्तकरा
 संगतोत्सव सुतेते ” (पं० प्र०) संगतोत्सव=दर्शनाचे योगानें आनंदित ४६ जांबुवंता
 ४७ सत्यभामेस ४८ सत्राजित ४९ वणिाति ५० देवी ५१ अकूर ५२ सर्व-
 मान ५३ यज्ञकर्मात ५४ कालिंदी ५५ परम-उत्कीर्णता ५६ कमलपाणि (कृष्ण) ५७
 कृष्णाची आत भुतकीर्त-तिची कन्या मित्रविदा ५८ राजे ५९ क्षत्रिय ६० इंद्र-गर्व-हर
 (कृष्ण) ६१ सत्या ६२ ह्ची ६३ भद्रा नांवाची ६४ कृष्ण ६५ लक्ष्मणा नांवाची
 ६६ गजगति ६७ अर्जुनानें ६८ द्रौपदी ६९ भोमासुर ७० इंद्र-गर्व ७१ सत्यभामा सुंदर .

चामो सहस्र तितुक्यां सुख दे वाक्कायमैने परीं घोळा ॥ ५७ ॥
 नैम श्री मोहद करि भव-भंजनं गर्व नुरवि लव तेणे ॥
 वाक्ये सुरसे देवाचार्य म्हणे काय मी अशीं नेणे ॥ ५८ ॥
 रुक्मी नय मोडी त्यजि भय खळ कालिगकादि वळ ते ज्या ॥
 वाइट हि असुनि देती शलभं दवा तेंवि होय वळ तेजा ॥ ५९ ॥
 वाळि-नंदन मोठा हर-भक्त महा गर्व वरज-नेज जया ॥
 वाहु-सहस्र सुगोत्तम दे वारुनि अनय जीवदान तया ॥ ६० ॥
 वनद-समोदरिं भला नृग नृप-वर तागिला ननेष्ट-करे ॥
 वारिज-नाभे सुजे वरदेशे यादवान्वाय-वरे ॥ ६१ ॥
 वन-वन मोदित करि वळभद्र जगन्नाथ पुरवि वनिनेहा ॥
 वाक्क्ये सुख दे की क्षणती वाळक वयस्ये मनि ते हा ॥ ६२ ॥
 नर-पति पौंड्रके मोहे ईश क्षणे जेवि भर्णगे मानव ते ॥
 न्या वधुनि वामुदेव न करितां वा सुकवि काय मानवते ॥ ६३ ॥
 वामन मोठा खळ भव-विपदगदे रैवतेच्छित्तक्रीडे ॥
 वाम विहतसुर वधिल्या देशसंवापाय हंत-धरा-पीडे ॥ ६४ ॥
 नय मोडुनि भव-हर-जा गज-पुरिं करि बद्ध तेधवां दुष्ट ॥
 वाळिंश सुयोधन वदे वाइट ऐकोनि होय वळ रुष्ट ॥ ६५ ॥
 नगर यमोप्र हळें उच-टुनि भगवःपादजें सरिते-माजी ॥
 सुदुहित होता वामुनि मुख देवा* अभय वदति जन-राजी ॥ ६६ ॥
 नय मोड प्रति-भवनेग गद-पूर्वज चित्र भाव ने दावी ॥
 वाट सुख देव-मुनिसं वाढवि यश जो अनंत वेदा वी ॥ ६७ ॥
 नर-पति-मोचन भक्त-सुगम मार्गध वधुनि ते हि पार्थ-सख ॥
 चिंता वारी सुख दे धर्मा वागवुनि राजसूय-सख ॥ ६८ ॥

७२ सुंदर. ७३ वाणी-शरार-मन ही. ७४ विनोद. ७५ संसार-नाशक. ७६ बृहस्पति. ७७
 होळ. ७८ बाणासुर. ७९ वरप्राप्तिपासून उत्पन्न झालेले. ८० मेघवत् उदार ८१ यादव-वंश-
 श्रेष्ठ ८२ भिव. ८३ राज विशेष ८४ भिकारी. ८५ नरकासुराचा मित्र (द्विविद). ८६
 संसाररूप विषचीला औषधरूप. ८७ रैवत पर्वतावर इच्छिली आहे क्रीडा ज्याणे (ब-
 लराम). * * * देशांतील यज्ञाचा नाश करणारा. * * * * दूर केली आहे पृथ्वीची पीडा
 ज्याणे. ८८ न्याय. ८९ संसार-नाशक (कृष्ण)-पुत्र (सांब). ९० हास्तिनापुरात.
 ९१ मूर्ख. ९२ हास्तिनापूर. ९३ नांगरानें. ९४ ईश्वराचे पायापासून झालेली. ९५ यमुनेत.
 ९६ जनसमूह. * “ दे वा अभय वदति जनराजी ” (पं० प्र०) ९७ प्रत्येक ज्ञात
 असणारा. ९८ कृष्ण. ९९ नारद. १०० प्रसवे. १ जरासंध.

नर-पति शाप-विमोहित भगवद्-द्वेषीं च जो रने चैद्ये ॥
 बा गति सुदर्शनं दे मारु नि त्याते भवामय-सुवैद्य ॥ ६९ ॥
 मन मोहे धर्म-भंगे *गमयि वने स्थळ भुलोनि तेथ पडे ॥
 बाळ सुयोधन देखे स्वपरिभवा हास्य मय-सभेत घडे ॥ ७० ॥
 नगरी मोहे रोधी सर्भि गगन-यान-चर बळी मंते ॥
 घन वात सुनाभार्युध नांदे निववावयासि यश गा ते ॥ ७१ ॥
 निज-जन-संग्रामोद्यम + भव्य गमेना न वळति ने कौणी ॥
 बरवा सुतीर्थ-देशीं वास ल्लणे जाय वळं फिर क्षोणी ॥ ७२ ॥
 सज्जन मोदित केले शुभ-गति-वर-लाभ-काम जे होने ॥
 करि तत्सवाहित व्यर्भुं दे वाडेंव कथिति अर्थ-चय जे ते ॥ ७३ ॥
 नमुनि प्रमोदवि पृथुंके भक्षुनि गहिवरुनि तेधवां परेत ॥
 वाडेंव सखा सुदामा त्या दे वासार्थ हेमं -मय पुर तें ॥ ७४ ॥
 जन रविचा मोटा शुभ उपरींग श्रवण करुनि ते आले ॥
 सहवास करु-सुदेशीं ब्राह्मण समुदाय पावने झाले ॥ ७५ ॥
 द्रुपद-तनयोसि मोदें भगवत्प्रिय-दारीं ते कथिति लभे ॥
 बा जा सुरसीं देशी-चिन्ते वावरुनि हायसीं मग्ने ॥ ७६ ॥
 नंदन-मोहे भजती गमति तदा सत्य वस्त ने पितर ॥
 बाप वसुदेव वाटे नंद-यशादांपुढे जना इतर ॥ ७७ ॥
 गोपी नलिनी च तमो-हरे भगवान् वदति जाणने अथवा ॥
 सुकल्या वली देव हि वशिदे यश साधु हो असे कथना ॥ ७८ ॥
 नयने मोदींश्रुभरे अंगज बळ कृष्ण ते भरति पूर्ण ॥
 बाळ व्यंसु देवकिया दाविति वानीलें काय कवि पूर्ण ॥ ७९ ॥
 मन-मोह शुभ गुण-गणे पावे वळं नेज उग्र परि शिकवी ॥
 वासविसे सुभद्रा दे वानितिल उगे चि काय हरिशी कवी ॥ ८० ॥
 अनुदिन मोदित भजनीं सदनुग-वरे शांति-नेज-आवासे ॥
 त्या सुजा श्रुतदेवां भेटे यदुरांज भुलुनि भवार्से ॥ ८१ ॥

२ शिशुपाल. ३ भवरोग. ४ धर्मराजाचे ऐश्वर्यानिं. * वाटवी. ५ उदक. ६ शाल्व.
 ७ माजे. ८ सुदर्शन-धारी (कृष्ण). + हितकारक. ९ बलराम. १० पृथ्वी.
 + तद्वज्र-नाशक वातापि ११ मृत. १२ ब्राह्मण. १३ पाहे. १४ ब्राह्मण. १५ सुवर्णमय
 १६ महण. १७ कृष्णाच्या आवडत्या बायका. १८ कमलिनी. १९ सूर्य. २० मेघ.
 २१ आनंदाश्रुसमूह. २२ पुत्र. २३ मृत. २४ वर्षील. २५ बळराम. २६ अर्जुनास.
 २७ भक्तश्रेष्ठ. २८ स्थान. २९ ब्राह्मण विशेष. ३० कृष्ण. ३१ भक्तीस.

नरपति मोठा भक्त *स्वगतचि बहुलाश्व भूष तेव वसे ॥
 त्या वामुदेव वाढवि सुयशे या नत पियासि पुत्र तसे ॥ ८२ ॥
 चित्त न मोडी भक्ती अनुराग बहु स्वदास तेतारी ॥
 मुख वामुं दे चि वारी प्रिय घन चातक-तृषा स्वये वारी ॥ ८३ ॥
 हरि चि घन मोर भक्त चि कीं गर्जति करिति नृत्य सोत्सव ते ॥
 वारुनि अघ मुख देती जीवा प्रभु-वर्य-पाय हे सवते ॥ ८४ ॥
 शयन करुनि मोहाचे भंजकां जे गति वरा लणति कवि ते ॥
 सदसि-पवन-वासुकि^१ दे वागवितिल काय पर असे अविते ॥८५॥
 जगजेशी सोटा सळ भजुनि गळां पडुनि वर वरुनि परते ॥
 बाळ वृकासुर देवा हाय लणवि अमर कांपळे पर ते ॥ ८६ ॥
 वचन अधोय^२ न व्हाया भस्म पर-प्रावि^३ लोक ते शर्व ॥
 भमतां बालुनि मुख हा लणती देवादि सभयधी सर्व ॥ ८७ ॥
 व्यभि तसं मोठे भवत गडवडतां ते हि लोक-पति बाळ ॥
 भक्त विष्णु वृका दे वामनसा भेटि सद्व्यद-कोळ ॥ ८८ ॥
 वृक-भय शोहनि भगवान् वदत्या तेव्हां भवाहिती असुरा ॥
 देवां शिरी शय मृपा हरि-हर-माया चि भुलवि ब्रह्म न सुरा ॥८९॥
 नभय असे मोठे भव-गज-हरि^४ करि वज्र-नेज पाणि धरी ॥
 वामे चि सुभाभ-करेच्छल देवांराति होय तो शिवेरी ॥ ९० ॥
 नये मोयांचे दाणे-से डिभं गमावले न ते हानी ॥
 लघु वाडवे सुत-शोकी दे गाळी यादवात्यनये मानी ॥ ९१ ॥
 नरे मोठा पण भर घे गंवेने यादव लणे शिवां दर्शमीं ॥
 स्पष्ट तव सुतीं देउनि संपादिन वाडयोत्तमा यश मो ॥ ९२ ॥
 अर्जुनी मोघपण भसित हो* * नर गणिती न वपुसि जे कवि ते ॥

* शरण आलेला. † बहुलाश्व आणि ध्रुवदेव. ३२ सज्जन-शत्रु (खल)
 --वापु-सर्प. ३३ रक्षणकर्ते. ३४ पार्वती-पान. ३५ व्यर्थ न होणारे. ३६ विष-
 कंठ. ३७ शिव. ३८ संकट. † शिव. ३९ ब्राह्मणरूपी विष्णु. ४० स-
 ज्जनांस जे भयप्रद त्यांचा काळ. ४१ शिवशत्रु. ४२ हात. ४३ व्यर्थ. ४३ मय. ४४ सं-
 सार-हत्ती-सिंह. ४५ हात. ४६ इंद्र. ४७ चक्रधर (विष्णु). ४८ कपट. ४९ देवशत्रु.
 ५० पर्वत. ५१ नऊ ५२ बालक. ५३ ब्राह्मण. ५४ शिव्या. ५५ यादवांचा मोठा अ-
 न्याय. ५६ अर्जुन. ५७ प्रतिज्ञा. ५८ कस्पटासारखे. ५९ कल्याणास. ६० दहाव्या
 ('सुतीं' याचें विशेषण). ६१ अर्पित. * * 'होइ न गणती' असा पाठ आहें
 (पं. प्र.)

वीसवि सुन्न वदे करि बाणलैय अवल ज्या पवन सविते ॥ ९३ ॥
 तरि न उरे शिशु मोहे भगवत्सैख तेधवां धवल-वीहा ॥
 कृष्ण ह्मणे मी द्विज-सुत देतो वा काय तूं ह्मणसि हा हा ॥ ९४ ॥
 नैर परमोदार रथीं घे भगवान् द्रुत निघे प्रवर-नेर्जा ॥
 वात-भुंगति देश क्रमि वा शिवले काय न रविकर ते र्थी ॥ ९५ ॥
 दावी परम-घन-तमोहैर भगवत्प्रहित चक्र-नेज पथा ॥
 वासव-सुत सह देशा ने वारिज-नयने अदुता स्वरथा ॥ ९६ ॥
 शेष-शयन परमोन्नम-भक्त-स्वरगैम अनादि वर-नेर्जा ॥
 बापा सुतसे देखति वीसवि यदुराथे बद्ध-कर ते ज्या ॥ ९७ ॥
 अज्ञान-तमोर्ध्व ह्मणे भर जगतीचा हग वधुनि पर ने ॥
 दूत या न्या वाडव-सुत मज देवा प्रिय सदा पदा स्मरते ॥ ९८ ॥
 नमुनि र्धना मोर तसे भगवत्पेरित फिरोनि नैर हँरि ने ॥
 येती वाहुनि दश सुत देति तया नव नवाभ्युदय करिते ॥ ९९ ॥
 सुजन प्रमोद-कर मुनि करिती भगवत्त्रयीं विवादाने ॥
 वाडव सुन्न भृगु वदे वारिन संशय तुम्ही निवा दात ॥ १०० ॥
 कोप अनमने मोठा भगवद्विधिच्या मनी उठे न उते ॥
 धरि वाट सुर-मणिशि दे न शिवो वा यदुण श्रिताघ-धिते ॥ १०१ ॥
 अनल-परमोर्ध्व शूल भस्म श्रीगैल करावया पाहे ॥
 तेव्हां शिवा सुदेवी वारी दृढ पाय धरुनियां राहे ॥ १०२ ॥
 अविभैते माधोमोरीं भय न धरुनि राग करि पदे हाणी ॥
 वर-नेजा भृगु वाडव सुन्न गदेल्या नवा अर्जये आणी ॥ १०३ ॥
 उठुनि नमी मोक्षद-गुरुं परि भक्ता गजबजोनि ते लचा ॥
 वानी मानी सुख शुचि देह शिवालये ह्मणे खरी सत्ता ॥ १०४ ॥
 सैवीं जन प्रमोदित भृगुने भगवत्तसे चि ते केले ॥

६२ अर्जुन. ६३ बाणगृह. ६४ अर्जुन. ६५ अर्जुन. ६६ अर्जुन. ६७ सत्वर. ६८ श्रे-
 ष तेजाचा. ६९ वायूप्रमाणे चपल. ७० ज्या काय ते रविकर न शिवले ! (तो देश).
 ७१ आर्ति गाढ-अंधकार-नाशक. ७२ अर्जुन. ७३ कृष्ण. ७४ कल्पवृक्ष. ७५ श्रेष्ठ तेजा-
 चा. ७६ अर्जुन. ७७ कृष्ण. ७८ अज्ञान नाशक. ७९ पृथ्वीचा. ८० शत्रु. ८१ ब्राह्मण-
 पुत्र. ८२ भेदास. ८३ अर्जुन. ८४ कृष्ण. ८५ नवीन ऐश्वर्य. ८६ तीन देवाविषयीं.
 ८७ नमस्कार न करण्यानें. * शंकराकडे. ८८ भक्तांचें पाप धुऊन टाकणार. ८९ अग्नी-
 सारसा अत्युग्र. ९० शिव. ९१ पार्वती. ९२ अनघ. ९३ लक्ष्मी-पति-उरीं. ९४ परा-
 जय. ९५ विष्णु. ९६ कल्याणस्थान.

तले पाय ॥ ते म्यां स्वमुखें वदावें काय ॥ ब्राह्मणापेक्षां बापमाय ॥ मजला
अधिक न गमती ॥ २३३ ॥ ब्राह्मणभक्त देवव्रत ॥ तूं ही ब्राह्मण चरणीं
नत ॥ वर्णील कोण तुमचें सुकृत ॥ धन्य तुझी प्रभु ह्मणे ॥ २३४ ॥ ऐसी
दानधर्मी कथा ॥ श्रवणमात्रे नाशी व्यथा ॥ पुरवी श्रोत्रांच्या मनोरथा ॥
श्रीरामाःमज हें जाणें ॥ २३५ ॥ श्रीदुर्वासमुनीची भिक्षा ॥ दुःखदारिद्र्यश-
मनी दक्षा ॥ श्रवणमुखें रसिक हो भक्षा ॥ मयूरेश्वर प्रार्थितो ॥ २३६ ॥

समाप्त.

भृगुचरित्र.

श्लोक.

जी सुखप्रद सरस्वती धुनी । सेवित्री सतत सर्व साधुनी ॥
तच्छर्ती कारति सैव सन्मुनी । जे स्वकर्मरत निय जन्मुनी ॥ १ ॥
भोक्षार्थं सत्र करिती ऋषि सर्व हो ते ॥
जेथे स्वये चि यजमान हि ते चि होते * ॥
तेव्हां वितर्क करि त्या मुनिची सभा जी ॥
जो तःक्षणें चि भववीज-कणास भाजी ॥ २ ॥

ब्रह्मा शंभू विष्णु तीघे समर्थ । यांच्या दासा प्राप्त होती पुंमर्थ ॥
तैत्तद्धृतां भासती ते चि भारी । शैवां शंभू वैष्णवां कैठभारी † ॥ ३ ॥
तचें परी कोण वरा तिघांत । ज्याचें पदध्यान भवतिघात ॥
सर्वास ही जो सुलभ स्वभावें । ज्याच्या हरे ताप निज स्वभावें ॥ ४ ॥
तराया भवाब्ध्यांत अज्ञान राशी । तिहीं प्रार्थिला श्रीभृगु ज्ञानराशी ॥
परीक्षा करायंत तो सिद्ध ज्ञाला । जनीं सर्व ही जाणती सिद्ध जाला ॥ ५ ॥
श्री सखलोका प्रति तो द्विजाती । गेला न जेथे विषयेच्छु जाती ॥
करी परीक्षा भृगु तो पितृांची । न होय दुर्बुद्धि तथापि त्याची ॥ ६ ॥
स्तवन वंदन तो कवि धातया । न करि जाउनि लोक विधांतया ॥
ह्मणुनियां विधि तो बहु तापला । गणि मनीं अवमान चि आपला ॥ ७ ॥
विवेकें चि तो कोपतापास वारी । करी शांत जेणें स्व बापास वारी ॥

१ नदी. २ यज्ञ. ३ चतुर्विधपुरुषार्थ. ४ त्याच्या त्याच्या भक्तास. ५ ब्राह्मण. ६ ब्रह्मदेवाची. ७ उदक. * हवन करणारे. † विष्णु.

नमस्कार तो हस्त जोडूनि घाली । मनीं लाज तेव्हां विधिच्या निघालीं
पहाया प्रभू योगिया तापसांच्या । क्षणे जो हरी चिंतितो ताप साचा ॥
परीक्षा कराया पहायास भावी । भृगू जाय जो भूरहायास्वभावा ॥ ९ ॥

आला भेटावयाला मुनिवर भृगु हा साईदे भाउ माते ॥

सामोरा देव जाता निराखि कुतुक ते दिव्यशोभा उघाते ॥

इच्छीना हा शुचित्वे पितृव्रतवसतिप्रेतपालिंगनाशी ।

ज्याचे नेत्रे पहाता सुखशिशिर * भवोग्रातपा लिंग नाशी ॥ १० ॥

तो बुद्धि झाली असि भूतपाची † । कीं हा म्हणे मी निजभू तपाची ॥

ज्येष्ठावमानी रत हा असाधू । मरो क्षणे शूळ यशासि साधू ॥ ११ ॥

ज्याणे हा मुनि पोटीसीं धरुनियां व्हावे चि रोमांचित ।

जो सर्वज्ञ जनीं पदाभि करितां सत्कर्म-सोमांचित ॥

तो कोपे विभुचा भुज ज्वलद पापित्ताचिच्या अग्रजा ।

शूळा घे बहु फारसे पट्ट पवी छेडी असे अग्र ज्या ॥ १२ ॥

प्रगल्भी मानाची वसति गिरिजा आपणचिती ।

न भी वारायाला खसुखनिधिं आपण चि ती ॥

तिला आलिंगाया नव हि भुज जेव्हां सरसती ।

न संकोचे बोले शिव हृदयहारी सरस ती ॥ १३ ॥

रक्षायाला तत्क्षणीं देवीं हे । पायां ज्यां तो उगा देव राहें ॥

तीणे शांतक्रोध तो शंभू केल्या । तो ही नीच्या प्रेमभावां भुकेया ॥ १४ ॥

बुझायाला गोत्रस्खलन जिम विश्वभरं नमी ।

म्हणे जी कोपाने परिणति करा शंभर न मी ॥

स्वये विप्रत्राणास्तव रमणपायां वर तनू ।

त्यजी ते अक्रोधा करि भुवनेया या वरतनू ॥ १५ ॥

क्षणीं जीची दृष्टी सहज भुवने शंभर विती ।

सुखग्रासीं नी कीं निजभजकतोकां^१ भरावती ॥

स्वये विप्रत्राणास्तव रमणपायां वर पडे ।

तदा शाले लोकीं पद दशभुजांही वरपडे ॥ १६ ॥

त्याजे पदा मति ते अगजा न न । क्षण जिजा स्मरला हि गजानन ॥

विगतरोष करी पतिला सती । नुरवि हो प्रभुकोपतिर्जित ती ॥ १७ ॥

८ शंकराळा. ९ आत्मपणे. १० स्मरानांत राहणारा शंकर. ११ मुख्य ठिकाण. १२
१३ सत्कर्मस्त्री चंद्रानेपुत्र. १४ प्रोड. १५ झिवाळा. १६ दिवाळा (भृगुळा.) १७ शिव.
१८ उग्र. १९ बाळक. २० तीळभर. * संसाराच्या उग्र तापळा. † झिवाची.

चरित्र तै पाहुनि शंकराचें । सर्वांचिया त्या अभयंकराचें ॥
 आसादिलें त्या मुनिने लैवानें । कुंठ चित्तें अति पेलवानें ॥ १८ ॥
 रमोत्सर्ग^{२२} ठेवा रसिक विभु सर्वोत्तम उसे ।
 तदंकाला मानी भुवनपतिचें चित्त मउसे ॥
 मिषानें नित्रेच्या मुनिहृदयसन्ना सुपतिला ।
 उशीला निदूनी करि मुदित पद्मा सुपतिला ॥ १९ ॥
 होता जागविला जणों हरिजनें एकादशी कीर्तनें ।
 जात्या श्रांत विशुद्ध भक्तभजन-प्रेमाचिया नर्तनें ॥
 या ताटीं निजल्या उगाचि करुनी लक्ष्म्यंक पर्यंकसा ।
 त्या सौख्यांत पदप्रहार विषयी निःशंक हा हो कसा ॥ २० ॥

कीर्तनी स्वगुणकीर्तनगोडी । ती सुधेंत तंव केवळ थोडी ॥
 स्वस्वरूपरुचिंदंतु समाधी । तो न सुप्त हत सर्वसमाधी ॥ २१ ॥

करावा जागा ही परि बहु सती लाज बटती ।
 मनीं ही सप्रेमं कुलयुवतिलीला ज्वटती ॥
 प्रबुद्धांचा राजा कपटमयनिद्रा कवळितो ।
 करानें लोटावा तरि विभु अणिराकवळ तो ॥ २२ ॥
 द्विजार्चाभावाचा समय अमुसंपाद पळतो ।
 उभा आहे श्रीमन्मुनिवर पुढ पाद पळ तो ॥
 पदस्पर्श होतां सद्य विभुला जागर तरी ।
 नसे संकष्टाचा अपरिमित तो सागर तरी ॥ २३ ॥

न आहे झणावा जरी देव जागा । कळेना मना वाद हा ठेव जागा ॥
 तुझी वर्ततां देव कैसा निजला । धरी तो बळें कौतुकानें निजला ॥ २४ ॥
 सर्वज्ञ विप्र मम सत्वपरीक्षणासी । आला चुकाबुन वदोनि परी क्षणासी ॥
 हा यामुळें कुतुकसाशि निजोनि घोरें । तो विप्र कौव निजसिद्धिपथानिघोरें २५
 कुतुकनिद्रित देव असें खरें ॥ दळखिलें हृदयीं मुनिशेखरें^{२३} ॥
 वदन पाहुनि तो भुळला तरे ॥ सुख-^{२४}द्वंदीं न न ते मुनि लात रे ॥ २६ ॥

पार्दाभोजरसा सर्वे करुनियां तो भुळला वाळक ॥
 पायें जागविला करा.समजुनी लांकत्रयीं पाळक ॥
 किंवा पद्मनिवासिनी भृगुसुतावासार्थ शुद्धा पदा ॥
 लावी तीर्थ करी मुकुंदहृदया त्या भक्तचित्तास्पदा ॥ २७ ॥

स्वदासासि अक्लेश चि देवराशी ॥ तय्य श्रीवराशी शचीदेवराशी ॥
 उरीं तो करी साधु लनाप्रहार ॥ तुटे तो गळांतील ही क्षिर्ष हार ॥ २८ ॥
 ज्याची भक्तिइ लोकीं अमृतनिधि अशा विश्वपाला तयातें ॥
 मारी हो तो परीक्षेस्तव हृदयि भृगू सत्तपा लात यातें ॥
 तो हा विप्रावमाना समजुनि उठला तो गमे घाबरा हो ॥
 या सत्वे तूं चि देवीं स्वजनशिखिदयाकाळमेघा वराहो ॥ २९ ॥
 जयाच्या पायाचा रज विभव होतां निजसुरा ॥
 उठे पादस्पर्श गडवडुनि हो तो निजसुरा ॥
 जयासाठीं योगीजन अनशनानें तळमळे ॥
 तयाचा विप्रांच्या चरणनमनीं कुंतळें मळे ॥ ३० ॥
 उठे गडवडोनियां उतरुनी पळंगातळीं ।
 करी मुनिपदास तो विरज आपल्या कुंतळीं ॥
 नमस्कुरुनि आसनीं बसत्रिला महा आग्रहे ।
 कृतार्थ भृगूला करी असकृदग्निपुमंग्रहे ॥ ३१ ॥
 येणें तुझे न दिधे मज हाउं ठावें । प्रत्युद्गैमार्थे पहिलें तुज हो उठावें ॥
 माझा खराचि सदा अपाध राया । तूं शानिला क्षेम चि सत्वपरा धराया ३२
 हें माझे हृदय प्रभो कठिण कीं त्वत्पाद हे कोमळ
 स्पर्शानें तरि याचिया मम हृदावासीं न ठाको मळ ॥
 ताता हें दुखलें असेल पद कीं आज्ञा स्वदासा धुया ।
 द्यावी क्षाळुनि धन्य होइन जनीं मी त्वत्पदा साधु या ॥ ३३
 क्षाळुनियां पद कणा अवेनजनींच्या । घेईन साधिन यशा अवेने जनाच्या ॥
 माते हि मद्रत हि साधुसभाजनींते । तारीन हो करुनि साधुसभाजनींते ॥ ३४
 जालें मी श्रीनिवास प्रभु तव चरणस्पर्शपूर्वांग देवा ।
 चापा चक्रा भुजा वा बळ मुनिचरण द्वंद्व धृतां गदे वा ॥
 आर्यां पूजा करूं दे मग कर करणें सत्तमा ज्या निदेशीं ।
 जेणें घेऊनि आलें तुज भुवनगुरो चित्त माझ्या निदेशा ॥ ३५ ॥
 तीर्थांचे तीर्थकारी इतर जळ नभे हें जसें पातकारी ।
 हें पीरूषाभ वारी भजकसुख पिपासोद्भव क्षोभ वारी ॥

२५ शचीने दिराला (विष्णूस.) २६ सत्वर. २७ केंस. २८ स्वच्छ. २९ केंसानें. ३०
 बारंबार दोन्ही पाय भरून. ३१ सामोरे येण्यास. ३२ योग्य. ३३ चांगले. ३४ पाय
 तुळें पाणी. ३५ साधुसमूहाला. ३६ पूजा. ३७ पवित्र शरीर. ३८ आज्ञा. ३९ पापना-
 शक. ४०. अमृतत्व.

जानिति भूमुर देवा, यस्मरणे ताप पाप-सह गेले ॥ १०५ ॥
 ननुत्तमा तर्पणी भव्य-गती गी^१ तिच्या तटी वसते ॥
 वाडव सुज करिति हा, देवाद्या पारखुनि यशोरस ते ॥ १०६ ॥
 संतत नव परमोत्सव, भरले नगरींत वसति ते करिती ॥
 वागे सुस्वर गीते, देवालये गर्व सर्व ही हरिती ॥ १०७ ॥
 वेनंदं प्रभुवर मोरचि, भक्त-गण वंदीत्यनेसि पारं^२ नसे ॥
 वात्साणिति सुखेश्वर वार्ता कविराय ही अशेष कसे ॥ १०८ ॥
 मंत्रमय रचुनि भावै, भागवता नमुनि देव-देवा हे ॥
 नृत्तमी च राम-नंदन, रावा ऐशीच देव दे वाहे ॥ १०९ ॥

समाप्त.

गोपी गोडवा.

आमत्रोपी-वृंद, प्रेमाभृत-सिंधु-विंदु-लव करिता ॥
 श्रवणां शीतळ सेवा, आज रसिक-चकोर-इंदु लवकरि तो ॥ १ ॥
 मथुरेकडील फाहीं. आयकिलें वृन सखि नव लटिक तें ॥
 नोहे बहु वदति सये !, सुज-जन-मनी खरें नवल टिकतें ॥ २ ॥
 आश्रम कमें काय वरें, वद निववायासि आयकौ दे हा ॥
 इदय-प्रिय-जन-वार्ता, श्रवण-सुखे करुनि कार्ये कौंदे हा ॥ ३ ॥
 प्रिय सखि ! लाजे जिह्वा, ज्याची पद-भूलि सुर तदा सीसी^३ ॥
 गहन होते त्यासीं, त्या मथुरेमाजि सुरत दासीसीं ॥ ४ ॥
 मेला विधि^४ ऐकवितो, सखि जै स्वप्नां हि नायकावेंच ॥
 गलित तदधरामृत-रस-कण हि जपुने रसिक-नायका वेंच ॥ ५ ॥
 उद्धव कीं अनुगमला, साख आश्रित आश्रया न विटवीती ॥
 यश नाहींच करिल कीं, किति शोषिल तो समुद्र टिटवी ती ॥ ६ ॥
 वाई सय वदसि हें, प्रभु जन असतां कलंक ही शोभे ॥
 चंद्रचि पहा जरि हि हा, सक्षय सकलंक दृष्टि ही लोभे ॥ ७ ॥
 साखि आर्जवार्थ गेला, घ्याया ह्मणवून हा दयालु बरा ॥

१७ पाप-नाशक. १८ सरस्वती. १९ स्वर्ग. १०० मेघ. १०१ दातृत्वाला. १०२ अंत.

• एसाद्याचं प्रेम आपणावर अमून तें तो पुढें विसरला असतां जे उद्धार आपुलें तोंडातून निघतात त्यास गोडवें म्हणतात. १ हे सखि. २ शरीर. ३ मस्तकी ४ नशीब.

उद्धव पहा कसा जो, मोही कृत-साधु-वाद या लुवरा ॥ ८ ॥
 सभ्यावांचुनि सदनीं, साखे होता कोण झुरत सवतीच्या ॥
 साखे होय काय अगणित, पुण्य-फल लहान सुरत-सर्व तीचा ॥९॥
 या भाग्यावरुनि गमे, बहुतचि जन्मांतरीं करी सर्व ती ॥
 सवतीस दैव फळले, हा व्रत सर्वस्व भोगि ती सेवती ॥ १० ॥
 मथुरा-पुरीत बरवी, मेळविली रसिक-नायका कुडजा ॥
 पात्र प्रतिग्रहा या, नू द्वाविड जैवि तंडुला उवजा ॥ ११ ॥
 मथुरे बहु अयश तुझे, वरिली तुज माजि केशवं कुडजा ॥
 वाटे या स्वपरिचें, भारी करवील इंदिरा न्युवजा ॥ १२ ॥
 रुचवी खोटा कामचि, दृढ-राति-गुण-प-श-जनक कुडजा या ॥
 प्राणी जाया न रुचो, हरिल्या कुणपाश-जन-कंकुडजाया ॥ १३ ॥
 सखि माझ्या हस्तदनीं, रात्रि दिवस हे चि आठवण वागे ॥
 ताप मनाची पुरवी, कैशाची जैवि पाठ वणवा गे ॥ १४ ॥
 अमताचीच सुतृषिता, कृष्णा आली नवि प्रप्रां दासी ॥
 कासि भजत धरुनि भजनीं, नृष्णा आली न विप्र पादांगी ॥ १५ ॥
 आठ मण यामे आत्मां, तिम दावी कमाने आठ वारीं वशी ॥
 गौरी-हृग्चि मनीं नच, सवतीचा विभव आठवा स्व ही ॥ १६ ॥
 कात्यायनी द्रवेलचि, तीचा स्तव करुनि पाठवा नीकीं ॥
 दासीहुनि काय उण्या, वृत्तयशे भरुनि पाठ वाना कां ॥ १७ ॥
 ती कारणे हरिस सखि, बहुधा साधुनि दे वशीकरण ॥
 दिव्य स्त्री भोगाया, पुरुषासचि क्षणति देव शीकरण ॥ १८ ॥
 बहुधा असेल कुडजा, दासी नामे नसेल ती जाया ॥
 विनये बहु निववाया, नमिल उभि न च वसेल ती ज्या त्या ॥ १९ ॥
 सखि दासी सैरंध्री, ती स्ववशा शिल्प-कारिका हो ती ॥
 प्रभुला रुचली चिमणी, बहु बरवी होय सारिका हो ती ॥ २० ॥
 टाणेटोणे^१ शिकतो, तरि साखे देतोचि तीस उडवून ॥
 सखि कोणाला हि किमपि, सुख चिर न मिळेचि सुकृत बुडवून २१

१ यज्ञ. २ एकटी ३ साळी भिजवून वाळवाव्या आणि नंतर त्या कुटून तांदूळ करावे म्हणजे उबजे होतात. ४ लक्ष्मी. ५ नीच, ठेंगणी. ६ पूर्व. ७ इंद्राला. ८ स्वामी निक्रान्ति कुणप-अश = प्रेत खाणारा = राक्षस = नैऋत्य दिशेचा. ९ दिशास्वपी स्त्री (कुकुप+ जा-या) १० गवत. ११ पाण-पोषी. १२ प्रहर. १३ दोन गुंजा =वाल. १४ स्वर्गी. १५ मंत्र जादू.

दासी असो नसो परि, जन कुङ्जा ह्यणति काय ती कुवडी ॥
 विदरी हि कामुका स्त्री घुवडाळ काय नावडे घुवडी ॥ २२ ॥
 होती पहिली कुवडी, बहुतचि केली बरी परि सये ती ॥
 शुभ दैव वृष्टि होजी, जनिं मफळें बहु बरी परिस येती ॥ २३ ॥
 हा ऐसा हि जन प्रिय, जन दर्शन न मरण तळमळ तो ॥
 तैसा कशास पदरीं घे प्रभु ही वैरि-चरण-तळ-मळ तो ॥ २४ ॥
 निंदित जन हाय मलिन, पटसा शुचि रजकसा चिखळ मळता ॥
 तीर्थचि तीर्थां मिळतां, जो गांवांतील दुष्ट खळमळ तो ॥ २५ ॥
 पूर्ण लघुचि गुरुचि सये, वरिती घट गुरु हि बहु उणीव रिते ॥
 महदाश्रय कीर्तिप्रद, नसता तरि झटुनि कां गुणी वरिते ॥ २६ ॥
 गाथे सांघ दैवें, सर्व हि तदन अंगरार्ग मला ॥
 हेतु स्पष्ट तद्गुत, -रूपा तत्काम-संगरां गमला ॥ २७ ॥
 तरि अंगदान आधी, बहु किंवा अंगरार्ग-दान वदा ॥
 भक्तिच याळ जिंकिल, धरितां ही संगरा गदा नवदा ॥ २८ ॥
 तो सांख तरि हरि-परिचर्या भक्ति हा चि न जन चवकळती ॥
 उष्णार्तां ह्यायेची, घडतां पळभरि हि भजन चव कळती ॥ २९ ॥
 स्वकरें लेववुनि तिच, काढित हि बसेल हा नग रतीत ॥
 दासांत यश हिम-नगचि, कण-समचि असे लहान गर्तीत ३०
 अस्मकथा असो ज्या, या भयुंरतील गुणवती मैहिला ॥
 कुङ्जा प्रतिपशं लाजुनि, ह्यणतचि असतील विवर दे मैहिला ३१ ॥
 तत्काल विसर शाला, प्रेम-रसें पूर्ण तो कसा पहिला ॥
 त्या ती वेडी वेडी या, विश्वासूं नये जसें ओंहेला ॥ ३२ ॥
 बहु शत झटलो सुददे, प्रेम-गुणें जो न गोविला सवती ॥
 कुङ्जे कोण ह्यणल, जेहीं याच्या तगो विलासवती ॥ ३३ ॥
 आलांस आमची बहु, तीची चिंता वृथाचि कां पडली ॥
 कवड्यांची न मिळावी, परि मणिमाळा पर्यांच सांपडली ॥ ३४ ॥
 चिर्ती क्षण क्षण मला, वाटे दासीत न च वरील हरी ॥
 अमृताब्धिची निज-गुणें, परिभूना करिल न चवरी लहरी ॥ ३५ ॥
 कुङ्जा राणी हरिला, बहु कुङ्जेला हि आवडेल हरी ॥
 लहरीस सिंधु संतत, सिंधुस हि सदैव आवडे लहरी ॥ ३६ ॥

गोरी नसावि कुब्जा, बहुधा काळीच ती असावि खरी ॥
 जेवि घन तर्मी संगम, अंधार तरीच हा असा विखरी ॥ ३७ ॥
 हा काळी की गोरी, तद्विषया श्रुत नसा मला वाणी ॥
 नःसंग्रह हरिहि तसा, तापद पाजुन न सोमना वाणी ३८ ॥
 कुब्जा धन्या जैशी, आद्या प्रभुंचे धरुनि पाय मंती ॥
 बहुधा क्षुधिता वाढी, शन जन्में बहु करुनि पायस ती ॥ ३९ ॥
 सर्वाधरामृताच्या, वाटावी काय न गिर्मुसी पानें ॥
 मुरली भली मुखा या, हे रस सेवुनि तरि पुसी पानें ॥ ४० ॥
 इचि तासि तिचि हि गति करुनि, पर सर्वस्वार्पहार कव्याण ॥
 भूत-द्रोहि जेनाश्री, घालिच विःप्रवीर पर्व्याण ॥ ४१ ॥
 सखि ती सुखी असो गे, श्रीकृष्णासां करुनि केरींथी ॥
 आली अशा दशेला, पात्र दुरित-पथ धरुनि केरीला ॥ ४२ ॥
 वाटे श्रीसै हि दुर्लभ, पावे ती रूप भाग्य जे विदरी ॥
 केळी प्रभु-प्रतादे, गुरु गृह-गुरुने वसोनि जेवि दरी ॥ ४३ ॥
 दासी कुब्जा पहिली, होउनि विभुसां रमे सती सरळी ॥
 मोठे पुण्य मिळाली, जी न प्राप्ता रम्येस तीस रेळी ॥ ४४ ॥
 चिंता तत्प्रियाचि सखी, हे सांसा आमूचे असे नाते ॥
 वसविल निज दयित मनीं, ती अस्पत्येम जे अमना ते ॥ ४५ ॥
 विपरीता गति होती, सखि जां जां भाग्य होय भर भर तें ॥
 उलटी नदीस आली, जे मिठनां सिवु-तोर्य-भर भरतें ॥ ४६ ॥
 भगवत्पदाश्रिता ती, सांभाळिल भरुनि कां न दीनातें ॥
 स्वाश्रित नदी-शताचें, रक्षि दया करुनि कां नदी नातें ॥ ४७ ॥
 त्या श्रीपदाश्रित जनें, कवणें कवण न कृतार्थ सांगा तें ॥
 शरणागतार्थ सादर, शिबि शिर वेंची दधीच आंगातें ॥ ४८ ॥
 प्रिय सखि असो संपत्नी, नीचा जाणो हि न जप तंप दासी ॥
 संवोदर बहु वाटे, श्री वसळी तेंवि न जपत पदासी ॥ ४९ ॥
 ज्याची सखी असि तिचा, सेवादर बहु लणोन हे मातें ॥
 लोह रुचो प्रभुसि गुणें लणो, त्या परिस उणें न हेमातें ॥ ५० ॥

१ भाषण. २ सदृश. ३ शिवाचें. ४ पार्वती. ५ खीर. ६ शत्रुसारखी. ७ प्राशाने ८
 सर्व-द्रव्य-हरण करणें. ९ प्राणिमात्राचा द्रोह करणारे हेच कोणी बोडे त्याजवर. १० सो-
 गार. ११ कीडा. १२ लक्ष्मीस. १३ कुरूप. १४ कातिकस्वामीचा बाप शिव. १५
 कुष्णास १६ लाड पुराविणें. १७ सासू (?) १८ उदक. १९ सवत. २० खेवेषियां आद-
 र २१ सोन्याळा.

अस्मत्सेवादर बहु, दासी-सेवादरा परिस न कसा ॥
 वकसा जपला हा जन, दृष्टांत असे बरा परि **सनकसा** ॥ ५१ ॥
 तोडुनि पति सुत गुरु गृह, अंशन वसन धर्म-भीति भी लज्जा ॥
 तज्जात्युत्पल-कोमल, विमल-चरण-कमल-सुभजनीं सज्जा ॥ ५२ ॥
 सख्य बदामि तू सखि ये, तेव्हांचें वृत्त गेह भानाचें ॥
 येणें **श्रीदत्ताचें**, जैसें तैसेंचि देहभा नाचें ॥ ५३ ॥
 गीत परिसतांचि भुल्ले, मन कीं तैसाचि आननीं कवळ ॥
 जबळ क्षिप्र भिडानें, प्राशाया अमृत जें मुनीं धवळ ॥ ५४ ॥
 हामति सकाळ सामू-बाई, नार्की तशी गमे बाळी ॥
 हास्य करि बंधु लक्षणानि, मातुल-जा कीं जसी रमे बाळी ॥ ५५ ॥
 तें कुंकुमा पद नयन, सखि कज्जल जें तथा पद कपाळ ॥
 हा नाथा आत्मां जरि, न प्रतिपाळिषि दया-पदक पाळ ॥ ५६ ॥
 स्मरुनि गिजगुनि विजगुनि, विरह तुझ फार बायकां गांजी ॥
 ती यां स्थिरता आली, भजकी **मेवादि** नायकां गा जी ॥ ५७ ॥
 दृग्गह-विरह-दयादें, सोडाया क्षण न तीम हि सकावें ॥
 दर्शन उष्णीष पुन्हा, कैणें करितां भैतीस हिसकावें ॥ ५८ ॥
 निववाव्या होया ही, प्रभुनी दाखून पाय या दासी ॥
 सीर्यन दानें निववी, घन बहु एका न काय यांदासी ॥ ५९ ॥
 दर्शन मात्र बहु सयें, कर जोडियेलेचि अंग-संगतें ॥
 भेदि असो कीर्ति हि करि, जें ताप जमन करी न **गंगा** तें ॥ ६० ॥
 हरि यशाचि व्रज हृदया, धीम जसें तोय धाम यादासी ॥
 भजुनि हरि जना पावो, हरिला ती जेंवि **नामयो दासी** ॥ ६१ ॥
 याटे स्पर्श-मणि^१ प्रभु, जी कुवजा काय तो पहार मला ॥
 बहु करुण सजुनि तीसां, अमतां **श्री** आयता पहा रमला ॥ ६२ ॥
 प्रेम दे गंध तिसीं, दे ब्रह्मांड भव-नदी परते ॥
प्रभु-गुण गात्या **गरुडा**, व्याळासी त्यजुन भवन-दीप रते ॥ ६३ ॥
 मुकतज्ञवादि गुणें, अनुळें बहु मानवेलोच **रमा** या ॥
 कुड्जेवरि करिल तिचा, सिंचुनि बहु मान वेल चिरे^२ मीया ॥ ६४ ॥
 सर्प जसा सदानांतुनि, चित्तांतुनि वैर-भाव सखि जावा ॥

१ भोजन. २ तत्पर. ३ घांत. ४ शुभ्र. ५ स्थान. ६ दया-त्रीद्र. ७ नमस्कार. ८ उदक. ९ जलचर. ११ पर. १२ नामदेशालीं. १३ जनी दासी. १४ परिस. १५ लक्ष्मी १६ फार वेळ. १७ कृपा.

तेव्हां मानें तैसा, आतां हि सखा मुकुंद न स्तिनावा ॥ ६५ ॥
 श्रीकुब्जे श्रीकृष्णा, हा जन चुकला तुझांनि निंदून ।
 नमितो क्षमा करा हो, क्षमित्याचें यश नसेचि इंदून ॥ ६६ ॥
 गोपी विनवित होत्या, ऐसे गाऊन गोडवे दात्या ॥
 त्याचें गातां लागे, यश अमृता परिस गोड वेदा त्या ॥ ६७ ॥
 प्रभुने दिली द्विजानन रस-पाकांतील गोड वेद-वडी ॥
 भक्त मयूरातीर्ते, प्रभु-घन गातांचि गोडवे दवडा ॥ ६८ ॥

श्लोक

हे गोडवे नाम हि गोडवा ची । ग्रंथातरे जो जन गोड वाची ॥
 वाचो न वाचो तरि वाचया जी । बैकुंठ-यात्रांचित हाय वाची ॥ ६९ ॥

(समाप्त.)

मारुति-स्तुति.

अनुष्टुप

श्रीमज्जगत्प्रोण-पुत्रा, अंत्रना भैव-नाशना ॥
 श्रीच्या शोधे लाविला त्वां, केंज-नाश येनावा ॥ १ ॥
 स्मरेषु द्याया रामोरीं, संताप पैरमा स्वे ॥
 न सौमित्री तदुद्धारीं, तूं शक्त पर मारुते ॥ २ ॥
 राम-सुग्रीव-सख्याचा, हेतु तूं वान-मंदनार ॥
 उत्पत्तिभू गुण-गणा, जसा भलय चंद्रना ॥ ३ ॥
 केली प्रहृष्टा लंघूनी, तुवां नद-नदी-पती ॥
 मोही रक्षिःपतंगार्ते, जिचा वदन-दीप ती ॥ ४ ॥
 जी त्वद्वल परीक्षार्थ, देवांनीं प्रेषिली जरी ॥
 नागांची माय सुरसा, अंतराय पथी करी ॥ ५ ॥
 तोंड शंभर गावे ती, पसरुनि ह्मणे तुनें ॥
 गिळीन मन्मुखीं भूते, होती ब्रह्म-वरें हुते ॥ ६ ॥
 देह अंगुष्ठसा केला, त्वां जो नैवैति योजन ॥

१ चंद्राहून उर्गे. २ वायु. ३ संसार. ४ कमउ-नाभ. ५ साणें-पिणें. ६ मदन-
 बाण. ७ आतशय. ८ उत्कृति-कार. ९ समुद्र. १० राक्षस-रूपी-पतंग ११ विघ्न. १२ योजनें
 १३ नव्वद.

गेलास तन्मुखी वांछी । जी करावयास भोजन ॥ ७ ॥
 सुरसेच्या मुखातूनी । तूं निघालासि सत्वर ॥
 माघारा उसळें चेंडू । जैसा सोडुनि चेंवर ॥ ८ ॥
 सुरसेतें बोलिलाशी । दाक्षायणि नमोऽस्तु ते ॥
 तूं साधु निरहंकार । बा गर्वें सर्व ही उंते ॥ ९ ॥
 धाना विस्मित झाला न । मैनाक शिखरी शची ॥
 शुक शक स्तवी नेह । मैनाक शिखरीश ची ॥ १० ॥
 दोरी धरुनि ओढावी । नभस्था जेवि भौवडी ॥
 तशी कवळुनी छाया । भोटी जी फार वावडी ॥ ११ ॥
 ती भिडिला तुशी बापा । सहया सावली धरी ॥
 करो आकर्षण तुझे । श्री वृत्राचि हरी ॥ १२ ॥
 ज्या सिद्धिकेव्या उदरी । जेव्हां गेलासि प्रांसता ॥
 भासलासि प्रोह पांन । व्याधी ती तं न कां सता ॥ १३ ॥
 भू देव-श्री हि पांन न । त्वदग्रसी अंजना भया ॥
 भोताचि मेषसना तो ही । वीर ही कंज-नार्थ या ॥ १४ ॥
 मग काळिज नाडवि । म्यां आधी आंतडीं तमी ॥
 नदलापि कळें काप । कार्याच्या तंतडींत मी ॥ १५ ॥
 लंकेंत शोधिली मीना । बा झालासि लहानसा ॥
 राक्षसति पाठवाया । अंतकाच्या र्महानसा ॥ १६ ॥
 भली लंका-देवता त्वां । भंगिली बा कदापि ती ॥
 न देवी वाट मारुनी । नाकदा हाक दापिती ॥ १७ ॥
 राघ शांनपुर तुया । न च भी तव तातजा ॥
 श्री देविली धुंडिनां त्वां । अशोक-वनि वानजा ॥ १८ ॥
 वृक्षी त्रैमनि कामांध । आला रावण पाहिला ॥
 तद्दुःसक्तं उसळला । क्रोधाचा वेग साहिला ॥ १९ ॥
 मन्ये विश्वास देऊनी । श्री-मुद्रां मग अर्पिली ॥
 कुशलेदतं पीयूषं । देवी त्वां फार तैपिली ॥ २० ॥
 द्रुम-हानि चैव हानि । त्वकृता अक्ष-मारणी ॥
 सुधाधिपा सुरां झाली । सत्कृता अक्ष-मारणी ॥ २१ ॥

१ अंगण २ कुगता. ३ खेळण्याचा पतंग. ४ इंद्राचें. ५ संकट. ६ राम. ७ धार्ढ्य.
 ८ सैपाक-घर. ९ अंगठी. १० कुशल-वार्ता. ११ अमृत १२ संतुष्ट जेळी. १३ वृक्ष. १४
 सेना. १५ असमर्थ-दुःसह. १६ अमृताहून अधिक. १७ मद्य. १८ रावण-पुत्र-शिर्ष.

ब्रह्मास्त्राचा रक्षिला त्वां । बहु मान पराभव ॥
 सभेत रक्षेराजाचा । केला दृष्ट बरा भव ॥ २२ ॥
 वा भावुनी तुझे पुच्छ । तुच्छ पेटविले खळे ॥
 नळे म्हणे तें लंकेने । प्ररितां त्वां महाबले ॥ २३ ॥
 आंजनेया गमे वैयोमी । बदले देव धुर हा ॥
 पुरे न राम-प्रणती । बदले देव-धूर हा ॥ २४ ॥
 तूण सांगोनि जेव्हां त्वां । श्रीचंडामणि अर्पिला ॥
 प्रभु आनंदला तेव्हां । पीयूषे तर्म तर्पिला ॥ २५ ॥
 प्रभु दे तुज आश्लेष । पारितोषिक तो भले ॥
 शोभले यश हें विश्वी । सर्व सन्मन लोभले ॥ २६ ॥
 अंगदें लक्ष्मण-स्कंधी । तुवां श्रीगम वाहिला ॥
 पाहिला तोक्ष्य देवांही । सार्धं सर्वार्थं गाहिला ॥ २७ ॥
 केला विभीषण भ्राता । श्रीगमे तव सन्मते ॥
 कीं ज्ञान-शक्ति-संपन्न । विचारि यश जन्मते ॥ २८ ॥
 महीषधि भोगाचें त्वां । दानदां कृंगे आणिले ॥
 जे बळी विक्रीस त्यांच्या । मदाचे मूळ खाणिले ॥ २९ ॥
 तें तें वा त्वां कर्म केले । जे जे अन्या सदुत्कर ॥
 तूं प्रिय प्रभुच्या चित्ता । मधुपा जेवि पुंकर ॥ ३० ॥
 तूं पूजिलासि भरते । नते परम हार्षिते ॥
 तूतें सत्कृत जे प्राप्त । न तें पर महार्षिते ॥ ३१ ॥
 त्वां कथा तो असावे हे । वारिली परमा गती ॥
 वा प्रेम-भक्तिज्ञ न जे । ते मोक्ष वर मागती ॥ ३२ ॥
 तूतें श्रीराम "ऋणिनो वयम्" ऐसे सुखे वदे ॥
 तूं एक धन्य त्रिजगी । तातसाचि सुखे दे ॥ ३३ ॥
 रत्नहार स्वये श्रीने । प्रेमांभे भरला दिला ॥
 तुला वाटे महोक्षाचा । तैर्णकीं भर लादिला ॥ ३४ ॥
 प्रभु दे भूषणे अर्की । स्थापुनी तुज आपलीं ॥
 वा जाणो ती भौवि । साधु-विरहे बहु तापलीं ॥ ३५ ॥

१ शिव. २ आकाश. ३ देव-भेष. ४ हाय हाय. ५ सीतेचे शिरोभूषण. ६ राहू (भू-छाया)
 ७ आळिगन. ८ बक्षीस. ९ गहव. १० सदुत्तर. ११ सलज्ज. १२ पर्वताचे १३ प्रसर १४
 कर्मक. १५ नख. १६ जगावे. १७ "आम्हो (माहतीचे) ऋणी आहो" १८ आळिगन
 १९ प्रेमोदक. २० मांढ्या बेळाचा. २१ वासक-पाडा, २२ मोडीवर. २३ पुढें होणाऱ्या
 साधुच्या (तुझ्या) वियोगानें तीं भूषणें ताप पावलीं.

भार्या

जेव्हां स्वपदा गेला, पुमुनि तुतें राम महिवरेश तदा ॥
 वा परम भक्त वःसल । हृदयस्थ * * गहिवरे शतदा ॥ ३९ ॥
 प्रभुसि वहातां करितो । जें असतें पाप भस्म देवना तें ॥
 स्तव तव समर्पिला हो । करू ताप हल्लीन असैमदवनातें ॥ ३७ ॥
 जेथे प्रभुचे कीर्तन । तेथे तूं वससि हस्त जोडून ॥
 मोडून मन चि अन्य । व्यवहार समस्त सर्व सोडून ॥ ३८ ॥
 गु समर्थ श्रीगण-प्रभुचें भक्त-रत्न कीं नाम ।
 तुमचा चि भंवसा मज । आहे बहु सफळ करितसा काम ॥ ३९ ॥
 कर्मकांडे न माड्या । प्रभु-भक्ता आपणा कडे चि पहा ।
 न क्षुधित वाल कर्णी । मतेचा शत्रू ना पेडे “ चिप ” हा ॥ ४० ॥
 इति श्रीमद्राम-नंदन-मपूर-विरचिता हनुमन्नुतिः संपूर्णा ।

दुर्वासभिक्षा

ओंव्या.

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीमद्वेदव्यासचरण ॥ ज्ञान देती करितां स्मरण ॥
 संसार पंकांतुनि उद्धरण ॥ केले येणें विश्वाचे ॥ १ ॥ रचिला जयनार्भा
 इतिहास ॥ चतुर्वर्गाचा निवास ॥ श्रवणपठणें भाविकास ॥ भवसागरी ता-
 रितो ॥ २ ॥ सर्व श्रुति सर्व स्मृति ॥ तीं जीं शास्त्रें पुराणें असती ॥ त्या
 सकळातें महामती ॥ भारता माजी सांठवी ॥ ३ ॥ शत्रुब्रह्मसागर मयिला ॥
 अमृतें इतिहासकलश भरिला ॥ साधु शिष्यांच्या हाती दिधला ॥ नाड्य-
 रोगार्ता पाजायां ॥ ४ ॥ विष्णुयशस्वीरसागर ॥ भक्तमहिमासुधोकर ॥ व-
 णिला व्यासदेवें सादर ॥ रस जाणती जाणते ॥ ५ ॥ अधर्में दुर्योधन क्षय ॥
 पावे धर्म धर्म जय ॥ संकटी देव करुणालय ॥ दास रक्षी हें कथिलें ॥ ६ ॥
 जन्ही सहाय शाला देव ॥ आलें घरा महावैभव ॥ तन्ही आसक्त मनोभाव ॥
 नसावा हें कळविलें ॥ ७ ॥ शालें राज्य निष्कंठक ॥ तन्ही धर्म पावे शो-

१ राज-श्रेष्ठ. २ पुण्य विशेष. ३ आमचें रक्षण.

● “ ब्राह्मण महिमा ” असें नांव या प्रकरणास जास्ती शोभते असतें. १ अक्षर-
 चंद्र.

क ॥ व्याप्ति सगि भीष्म विवेक ॥ पर्वद्वयविस्तरें ॥ ८ ॥ शांतिपर्वी आप-
 द्धर्म ॥ राजधर्म मोक्ष-धर्म ॥ आनुशासनिकी दानधर्म ॥ उपदेशिले वि-
 स्तरे ॥ ९ ॥ चतुर्वर्गाचा विवेक ॥ पर्वद्वयी आलौकिक ॥ श्रवणमात्रे नासे
 शोक ॥ ऐसे कौतुक उपदेशी ॥ १० ॥ दानधर्मा आधी भंती ॥ कथिली
 हरिहरांची भक्ति ॥ स्पष्ट जाणती महामती ॥ अभेद शुद्ध प्रसाद ॥ ११ ॥
 श्रीमद्विष्णुसहस्रनाम ॥ शेवटी सांगे साधूत्तम ॥ त्या ही वरी बोले परम ॥
 प्रेमें ब्राह्मण-माहात्म्य ॥ १२ ॥ व्यास पराशर वसिष्ठ ॥ वाल्मीकी गाधित
 ऐसे शिष्ट ॥ श्रवण करिती परम श्रेष्ठ ॥ श्रुतिस्मृतांचे सागर ॥ १३ ॥
 जान्हवी देवी ज्याचे पाद्य ॥ जो कीं उपनिषत्प्रतिपाद्य ॥ एको त्रैसे तो नग-
 दाद्य ॥ नासुदेव ही त्या कथा ॥ १४ ॥ धर्म विचारी जोडुनि हस्त ॥ भी-
 ष्म निवारी संशय समस्त ॥ प्रश्नात्तरे बहु प्रशस्त ॥ उदार वक्ता श्रोता
 ही ॥ १५ ॥ समीप जाणोनि निधन ॥ पिता जैसे आपुलें धन ॥ पुत्रहस्ती,
 सावधान ॥ भस्तता अर्पि प्रेमानें ॥ १६ ॥ तैसें देवैत्रतें निर्मल ॥ धर्मासि
 कथिले ज्ञान अखिल ॥ केलें इतरांचे ही कुशल ॥ धर्मनीर्तानिपुणानें ॥ १७ ॥
 धर्म ह्मणे गा अतुळप्रतापा ॥ ज्ञानसागरा कुरु कुळदीपा ॥ पितामहा माय-
 जापा ॥ धन्य झालें उपदेशी ॥ १८ ॥ आतां पुमती महाराजा ॥ उरला एक
 संशय राजा ॥ तो दूर करी महाभुजा ॥ तुज भागविते उदंड ॥ १९ ॥
 पूज्य बंध मुख्य कोण ॥ कोणा वंदिसी तूं आपण ॥ एवढे सांगोनि करी नि-
 पुण ॥ मजला पूज्य पूजनी ॥ २० ॥ भीष्म ह्मणे भला गा पुत्रा ॥ बरा
 प्रश्न केल्य पत्रिचा ॥ सदृणभ्रमरांच्या शतपत्रा ॥ योग्य पुसती धर्मज्ञा २१
 सर्वा मध्ये पूज्य ब्राह्मण ॥ हे तूं निश्चये करुनि जाण ॥ वाहतो पुत्रा तुझी-
 च आण ॥ संशय काहीं न धरावा ॥ २२ ॥ ब्राह्मणांचे नमितां पाय ॥
 आयुष्याचा नाश न होय ॥ यांच्या ठायीं नैसा तनय ॥ धरोनि विनय व-
 र्ताचे ॥ २३ ॥ ब्राह्मणांची सेवा नौका ॥ भवसागरीं तारिते लोकां ॥ यांचे
 पाय बोडितां धोका ॥ काळाचा ही भसेना ॥ २४ ॥ सर्वविद्याकळोधर ॥
 अर्नैर्भ्यल्लुणरलाकरें ॥ यातें ब्रह्माहरिहर ॥ परमादरें पूजितां ॥ २५ ॥ ब्रा-
 ह्मण देवांचे ही देव ॥ आश्वी यली ब्राह्मण ध्वज ॥ यांच्या आश्रये गौरव ॥
 क्षत्रिय सर्वस्य पावती ॥ २६ ॥ ब्राह्मणवर्ण हें मस्तक ॥ इतर हस्तपादा-
 दिक ॥ असो राजा अथवा रंक ॥ गतमस्तक तें शब ॥ २७ ॥ शोभा
 पराक्रम जीवन ॥ लोकांत जसें वस्तकाधीन ॥ तैसें नसतां ब्राह्मणभजन ॥
 अमंगळ वर्ण सर्व ही ॥ २८ ॥ एक धर्मा कथा आतां ॥ पूर्वी; अर्जुन भ-

जला दत्ता ॥ वरसामध्ये आली सत्ता ॥ सागरांत पृथ्वीची ॥ २९ ॥ तो सहस्रार्जुन पावे गर्व ॥ मानी तुच्छ लोक सर्व ॥ ह्मणे श्रेष्ठ मी मज गौरव ॥ विप्रांदुनी बहु योग्य ॥ ३० ॥ ब्राह्मण माझ्या आश्रये ॥ न पावती संसारां भये ॥ यांचा पाळक मी निश्चये ॥ गोप जिता पशुंचा ॥ ३१ ॥ तें ऐकतां कोपला पवन ॥ ह्मणे तूं केवळ ज्ञानहीन ॥ अर्जुना हो सावधान ॥ बोलतां जिह्वा झडेल ॥ ३२ ॥ मूर्खा ब्राह्मण भास्कर ॥ तूं लंबोत पामर ॥ आपला आपण बडिवार ॥ करितां लज्जा तुज नसे ॥ ३३ ॥ अर्जुन ह्मणे रे तूं कोण ॥ ब्राह्मणमित्रा दावी वदन ॥ येथी ह्मणे मी पवन ॥ देवदूत गर्वघटा ॥ ३४ ॥ हेईये ह्मणे रे पवना ॥ फार वाखाणोसी ब्राह्मणा ॥ कोण तो गुण तुझिया नयना ॥ त्यांचा आज्ञा भद्रुत ॥ ३५ ॥ बोलसी धरुनि विप्रपल ॥ आपणें तरी महःव रक्ष ॥ गोष्टी सांगोनि काय लक्ष ॥ ब्राह्मण प्रयक्ष याचक ॥ ३६ ॥ वायु ह्मणे रे रुतघ्नवरा ॥ पावलासि ग्या पासुनि वरा ॥ तो दन कोण पामरा ॥ गुह्याचा बिसर नसावा ॥ ३७ ॥ एक ब्राह्मणांचें बळ ॥ मग तूं वर्णा क्षत्रियकुळ ॥ श्रवणा योग्य नव्हती स्वळ ॥ परी सांगावे लागलें ॥ ३८ ॥ पूर्वी अंगराज यजमान ॥ कश्यपाला पृथ्वीदान ॥ देव ह्मणे तें जाणोन ॥ दुःख मानी मेदिनी ॥ ३९ ॥ कन्या न शिवे वृद्धा वरा ॥ तैती कश्यपाला धरा ॥ ह्मणे देतां जाईन घरा ॥ ब्रह्मदेवा पितयाच्या ॥ ४० ॥ तें कश्यप समजे मनी ॥ अंतरीं शिरोनि ते मेदिनी ॥ तीस सहस्र वर्षे मुनी ॥ धरिता शाला निज तेजे ॥ ४१ ॥ बाहेर नैसा तैसा चि होना ॥ कोण्हा न कळतां देवर्षितां ॥ ऐसे कीतुक दावुनि चिना ॥ या पृथ्वीच्या लाजवी ॥ ४२ ॥ मग ती धरणी जोडी हात ॥ करी लाजोनि प्रणिपात ॥ चुकले कन्या मी कूं तात ॥ क्षमा समर्थ करावी ॥ ४३ ॥ काश्यपी भूमि यस्तव ह्मणती ॥ ऐसा कश्यप उदारकीर्ति ॥ कोणा क्षत्रियाची शक्ति ॥ ऐसी असे तूं सांगे ॥ ४४ ॥ सोमै पूर्वी आपुली कन्या ॥ दिव्ही उतथ्या विश्वमान्या ॥ भराभिक्षाना परम धन्या ॥ रूपे गुणें अप्रतिमा ॥ ४५ ॥ ती खेळतां उपकर्णी ॥ वरुणें नेळी चोरुनि ॥ तें जाणोनि नारदमुनी ॥ उतथ्यातें जाणवी ॥ ४६ ॥ उतथ्य ह्मणे नारदा ॥ तूं च जन्वुनि सांग त्या मंदा ॥ आकंठ भक्षितां विप्रक्रंदा ॥ कोणी नाहीं वांचला ॥ ४७ ॥ नारद सांगे तयापि वरुण ॥ न सोडी नैसी गांठी रूपण ॥ ह्मणे सुंधाप्राप्त कोण ॥ तृषाकंठ व्याणिल ॥ ४८ ॥ शाला संग मिळाले मन ॥ वियोग न सोसे अर्धू क्षण ॥ नारदस्वामी तुज्जि

सुजाण ॥ समजावूनी जा सांगा ॥ ४९ ॥ नारद सांगे उतथ्यापासीं ॥ देत
 नाही भद्रा पीक्षी ॥ सामें वदतां मज कंठासी ॥ धरुनि वरुणें लोटिलें
 ॥ ५० ॥ कोपें लळबळला उतथ्य ॥ झणे अयुष्य सरलें तथ्य ॥ तरीच आग्रहें
 खेवितो अपथ्य ॥ वारितां ही सदैवें ॥ ५१ ॥ मग त्या उतथ्यें मुनिराजें ॥
 आपुढ्या महातपस्तेजें ॥ केलें कौतुक तें सहस्रभुजें ॥ अर्जुना त्वां परि-
 सावें ॥ ५२ ॥ सहा लक्ष म्हंदां भीतरी ॥ होती वरुणाची जी पुरी ॥ त्या
 उदकातें शुष्क करी ॥ कल्पक्षयीं रवि जसा ॥ ५३ ॥ वरुणपुरातें सागर ॥
 सोडुनि पळे बहु सत्वर ॥ दुराचारीयाचा सेजार ॥ सोडी जैसा सज्जन ॥
 ५४ ॥ तेव्हां वरुणाचे आम्र जन ॥ झणतीं दावें ब्राह्मण-धन ॥ हटें न
 देनां आमूचें जीवन ॥ शोषील तो काळार्क ॥ ५५ ॥ तथापि जळेश्वरें न
 सोडी लोभा ॥ उतथ्यमुनी करी क्षोभा ॥ झणें मूर्खा काय शोभा ॥ तुज
 जायाच्या भूषणें ॥ ५६ ॥ त्या वरुणाच्या पुरी प्रती ॥ जात होती सरस्व-
 ती ॥ तीतें झणे तो मुनिपती ॥ सोडुनि देश हो गुप्त ॥ ५७ ॥ आज्ञा मु-
 नीची मस्तकीं बंदी ॥ गुप्त होय सरस्वती नदी ॥ जळाचा लेश उरों नेदी ॥
 उखर केला तो देश ॥ ५८ ॥ ऐसा होतां निर्जळ देश ॥ भय पावला
 नदीनदेश ॥ मस्तकीं धरी मुनि-निदेश ॥ सामर्थ्य कांहीं चालना ॥ ५९ ॥
 अद्यापि म्हंदेश निर्जळ ॥ तथें पूर्वीं वरुण-स्थळ ॥ रुक्ष झालें
 धरणी-तळ ॥ मुनीद्राच्या प्रतापें ॥ ६० ॥ वरुणें भद्रानामक सती ॥
 नेडानि अपिली उतथ्या प्रती ॥ बंदुनि झणे कोप चिर्त्ता ॥ शरणगताचा
 न धरावा ॥ ६१ ॥ उतथ्य म्हणे अगा वरुणा ॥ भिवों नको
 केली करुणा ॥ पंगू म्हणों नये अरुणा ॥ अंधकारें सर्वथा ॥ ६२ ॥
 कोठें गेला बरिथमद ॥ जेणें अपमानिला नारद ॥ पुढें तरी ब्राह्मणपद ॥
 अभयप्रद स्मरावें ॥ ६३ ॥ बळवंताचें निज धन ॥ पोटिशीं धरुनि करितां
 मतन ॥ न जिरे केलिया ही रोदन ॥ लोक हांसती ऐकोनी ॥ ६४ ॥ माझी
 पत्नी म्यां साधिली ॥ तुझी शक्ति वायां गेली ॥ जा तुज वरी म्यां दया के-
 ली ॥ ऐसें झणे उतथ्य ॥ ६५ ॥ ऐसें उतथ्याचें तेज ॥ अर्जुना म्यां कधि-
 लें तुज- ॥ तूं ही बोलवें बाहुजें ॥ ब्राह्मणांहुनि जो श्रेष्ठ ॥ ६६ ॥ अगस्त्यब्रा-
 ह्मणाचा महिमा ॥ आतां परिसावा नृपोत्तमा ॥ असुरीं जिकिला सूत्रांभों ॥
 सर्व देवां समवेत ॥ ६७ ॥ फिरती देव धरणी बरी ॥ भ्रष्टैश्वर्य मानवा परी
 स्वैषास्वार्थोभाग बरी ॥ बलाकारें भोगिती ॥ ६८ ॥ अगस्त्यासि गेले शरण

धरिती माथां मुनीचे चरण ॥ सांगतां दुःख तो सकळण ॥ अभय देता जा-
हला ॥ ६९ ॥ तृणा मध्ये जैसा अनळ ॥ पेटला कोपे महावळ ॥ गगना
पामूनि जैसे टोळ ॥ जालूनि पाडा अतुगते ॥ ७० ॥ कांहीं राहिले दानव
शेष ॥ सेविती धाके दक्षिण देश ॥ कोपला जाणो व्योमकेशी ॥ त्रिपुरावरी
देवार्थ ॥ ७१ ॥ कांहीं होते धरणीतळां ॥ अश्वमेध-यज्ञस्थळीं ॥ सातें
यजमान तेव्हां बळी ॥ अभय देता न हला ॥ ७२ ॥ ते मात्र वांचविले दा-
नव ॥ ऐसा अगस्याचा प्रभाव ॥ ऐसा कोणी महानुभाव ॥ क्षत्रिय कोठें
सांगपां ॥ ७३ ॥ वसिष्ठाचा महिमा नृपा ॥ एक सांगतो करुनि रूपा ॥
खलीनाम दानव प्रतापा ॥ ब्रह्मचरें पावले ॥ ७४ ॥ होतां ब्रह्मदेवाचा वर ॥
तेणें अमृत सरोवर ॥ ज्यांत बुडवितां शव सत्वर ॥ जिवंत होय क्षणमात्रें
॥ ७५ ॥ देव करिती दीर्घसत्र ॥ व्रतनिपमे ते कर्षित-गात्र ॥ जाणोनि सातें
ते अमित्र ॥ झणती व्यसनी मारात्र ॥ ७६ ॥ खलीदानव महावरी ॥ घेऊनि
धांवले मोठे गिरी ॥ देव समरी परम घोरिं ॥ जे जे मृत्यु पावले ॥ ७७ ॥ सरो-
वरीं टाकिती प्रेत ॥ तक्षण होतां ते जिवंत करिती निर्जरांची घात ॥ संक
मोठें मांडलें ॥ ७८ ॥ इंद्रास शरण गेल सुर ॥ झणती काय करावा विचार
शक्र ह्मणे मुनीश्वर ॥ वसिष्ठ आसां रक्षाल ॥ ७९ ॥ वसिष्ठा प्रति झणती
रक्षीं ॥ केला पराभव विपत्तीं ॥ आमृच्या सेनांचिया लक्षां ॥ समर्थ नाही
एक ही ॥ ८० ॥ वसिष्ठ ह्मणे धरा धीर ॥ रक्षील सर्वासि सर्वेश्वर हे काय
मज पुढे पामर ॥ बहा तपःसामर्थ्य ॥ ८१ ॥ कोपला साक्षात्पळयकर ॥ खव-
ळला कल्पांती समुद्र ॥ दग्ध केले सर्व ही क्षुद्र ॥ मुनीश्वरें ते असुर ॥ ८२ ॥
केलासासि जातां गंगा ॥ मुनीश्वर ती महाभागा ॥ अजापिली सरोवरभंगा ॥
करावया ते काळीं ॥ ८३ ॥ गंगेनें ता सरोवर ॥ येऊनि भंगिला सत्वर ॥ सर-
युनाम पावे सुर ॥ मुनीश्वरांत वाणिनी ॥ ८४ ॥ रक्षिले वसिष्ठें सेंद्र देव ॥
ऐसा अद्रुत विप्र-प्रभाव ॥ ऐसा कोण्ही भूमिर्धव ॥ असेल तरी सांग तू ८५
अत्रिचें ही तपोवायि ॥ रक्षा देवांचें ऐश्वर्य ॥ तें चि आतां महाश्वर्य ॥ अ-
र्जुना तुजला सांगतो ॥ ८६ ॥ देवां दानवासीं रण ॥ पूर्वी होय लोमहर्षण ॥
राहूनें केले तेज क्षीण ॥ चंद्राकांचे प्रतापे ॥ ८७ ॥ तेव्हां पडले निविड
तम ॥ देव पावले समरीं धम ॥ दानवांहीं न करितां श्रम ॥ सहजे सुर जिंकिले
॥ ८८ ॥ करिती अवीची प्रार्थना ॥ झणती स्वामी तपोधना ॥ अभय यावे अ-
मरजना ॥ नेले दानवीं यश सारें ॥ ८९ ॥ अत्री भास्कर सुधाकरें ॥ स्वयें होय
तपःसागर ॥ प्रथमरूपे मुनीश्वर ॥ दानवांशीं झगटला ॥ ९० ॥ प्रकाश

केला नाशिलें तिमिर ॥ दानवासीं करितां समर ॥ देव ही झाले युद्धीं समोर
 ॥ मारिले शत्रु प्रतापें ॥ ९१ ॥ रक्षिले देव केला विजय ॥ झाला दानवांचा
 क्षय ॥ चंद्रार्क पावले बलादय ॥ सुरसमुदाय तोषविला ॥ ९२ ॥ अग्नी सहा-
 य तपोधन ॥ चर्मवल्कल ज्याचें वसन ॥ फळभक्षणें रक्षी प्राण ॥ त्याचें
 सामर्थ्य हें ऐसें ॥ ९३ ॥ ऐसा क्षत्रियांत कोणी ॥ असेल तरी बोल वाणी
 ॥ किंवा जोडून दोन्ही पैणी ॥ च्यवनप्रताप परिसावा ॥ ९४ ॥ अश्वि-
 नी कुमार सोमपान ॥ करोत ऐसें म्हणे च्यवन ॥ शक्र म्हणे एवढे वचन ॥ आ-
 ह्नां पासीं न चाले ॥ ९५ ॥ येरी ह्मणे आमचा बोल ॥ कल्पांती ही नोहे
 फोल ॥ सूर्यपुत्र हे ही सुशोभ ॥ योग्य सोमप्राशनीं ॥ ९६ ॥ न ये इंद्राच्या
 तें मना ॥ करावया च्यवनाच्या हनना ॥ झाला सिद्ध निर्दय-मना ॥ पर्वत-
 वन्न घेऊनी ॥ ९७ ॥ च्यवनें प्रोक्षोनि मंत्रित अर्भें ॥ केला शक्राचा भुज-
 स्तंभ ॥ ज्याणें बाधिले पाकेंजंभ ॥ मंत्रें तो शक्र खिळियेला ॥ ९८ ॥ निर्मि-
 ला मंत्रप्रतापें मद ॥ वृत्रासारखा अनि उन्मद ॥ ज्याचे शत योजन रेंदें ॥
 दंष्ट्रीं द्विशत योजनें ॥ ९९ ॥ तेणें ऐसें पसरिलें मुख ॥ देवां सहित शतमैखें
 ॥ निव्हां मुळीं पहिला धाक ॥ होय सर्व लोकांसि ॥ १०० ॥ शक्रासि ह्म-
 णती समय भ्रमर ॥ करावा मुनिला नमस्कार ॥ आग्रह करितां सहपरिवार ॥
 भस्म आतां हातसों ॥ १०१ ॥ इंद्रें दोन्हीं कर जोडुनी ॥ नमस्कारिला च्य-
 वन मुनी ॥ सोमपानीं त्या पासुनी ॥ योग्य केले सुगवैद्य ॥ १०२ ॥ मदाचे
 केले भाग घ्यारी ॥ अक्ष मृगया पौन नारी ॥ येथे ठेवी ह्मणोनि चतुरीं ॥
 व्यसन चतुष्टय न धरावे ॥ १०३ ॥ ऐसा क्षत्रिय महाभाग ॥ असेल तरी
 अर्जुना सांग ॥ वृषा गर्वभारें उज्जमांग ॥ सिणवावे हें अनुचित ॥ १०४ ॥
 नेव्हां मदें गिळिले देव ॥ तेव्हां कपनामक दानव ॥ हरिती देवांचें वैभव ॥
 धरा हरिली च्यवनानें ॥ १०५ ॥ ब्रह्मा विनविला भ्रमरीं ॥ आह्नां अशक्त
 कपांच्या समरीं ॥ संकट नाहीं उपदेश करीं ॥ पदच्युत जाहलों ॥ १०६ ॥
 ब्रह्मा ह्मणे परिव्राण ॥ तुमचें करितील सुब्राह्मण ॥ त्यासि जावें सत्वर शरण ॥
 मायां चरण धरावे ॥ १०७ ॥ भ्रमरीं धावोनि धरितां पाय ॥ ब्राह्मण ह्मण-
 ती सांगा काय ॥ दिवले मागाल तें अभय ॥ आहे बोला हृदत ॥ १०८ ॥
 देव ह्मणती दानव कप ॥ आहीं हरिलें त्रिविष्टप ॥ आमचा न चाले प्रताप
 ॥ तुहीं सरूप व्हा आतां ॥ १०९ ॥ ब्राह्मणाहीं दिलें अभय ॥ केला
 कपक्षय निश्चय ॥ कळतां दानवाहीं सामनय ॥ तेथे काहीं योजिला ॥ ११० ॥

११ हस्त. १२ अश्विनोकुमार. १३ उदक. १४ राक्षस विरोध. १५ दात. १६ दादा.
 १७ इंद्र. १८ कांसि. १९ मयपान. २० शिर. २१ तैलोन्य.

धनीनामा धाडिला दूत ॥ तो ब्राह्मणतिं भेटे वरित ॥ म्हणे तुम्हां ऐसे स-
 टवूत ॥ कैपे ते कैसे जिकाल ॥ १११ ॥ जाणतो बेट करितो याग ॥
 सर्व भूतीं संविभाग ॥ सत्य बोलती महाभाग ॥ ते कप कैसे जिकाल ॥ ११२ ॥
 वृथा मांस वृथा दारा ॥ न सेवितो वृथाचार ॥ गुरूच्या चरणाब्जों धरिला
 थारा ॥ ज्यांच्या चित्तभ्रमरांहीं ॥ ११३ ॥ रजस्वलेशीं न रमती ॥ प्रदीप्त
 पावकीं होमिती ॥ दिवसा निद्रा करितो ॥ ते कप कैसे जिकाल ॥ ११४ ॥
 ऐसे कपांचे सद्गुण ॥ धनीदूत नीति निगुण ॥ वर्णी त्याचें करुनि श्रवण ॥
 म्हणती ब्राह्मण सक्रोध ॥ ११५ ॥ जे देव ते आम्ही द्विज ॥ दूता सत्य
 सांगतो तुज ॥ जिंकू कपतिं युद्धीं सहज ॥ ऐसे चि त्यांसि सांगवें ॥ ११६ ॥
 कपांसीं विप्रांसीं झालें रण ॥ सर्व दानव झाले क्षिण ॥ विजयश्रीने ते ब्रा-
 ह्मण ॥ रणस्वयवरीं वरियेले ॥ ११७ ॥ ऐसा ब्राह्मणांचा प्रताप ॥ नाशी
 सुरासुरांचा दर्प ॥ गीतमे शक्रांसि देऊनि शाप ॥ रुपा केले पुनरपी
 ॥ ११८ ॥ अंगिरा शापी हताशना ॥ आहे ठावें महाजनां ॥ भगस्य करी
 सिंधुप्राशना ॥ ऐकिले असेउ हे त्वां ही ॥ ११९ ॥ ब्राह्मण शापें लवणो-
 र्दक ॥ झाला नर्दाचा नायक ॥ तालजंघ क्षत्रियांक ॥ और्वब्राह्मण वि-
 ख्यात ॥ १२० ॥ दडकांचा राज्यनाश ॥ ब्राह्मणे केला निःशेष ॥ तूं ही
 झालासो धराधीश ॥ दत्तात्रयप्रसादे ॥ १२१ ॥ ब्राह्मण अतो कैसा तरी ॥
 गर्भस्थास ही नमस्कारिं ॥ कांहीं काळ वैभव जगी ॥ भोगावेसे वाटळ
 ॥ १२२ ॥ अर्जुन म्हणे गा जग-प्रार्थी ॥ सावध केले मज सुजाणा ॥
 भजेन सर्वेस्वें ब्राह्मणां ॥ ब्राह्मण माझे कुळदेव ॥ १२३ ॥ तुझा बोधगु-
 षाकरें ॥ उदय पावतां मोहांधकार ॥ कैसा राहेल दया कार ॥ केली हानी
 चुकविली ॥ १२४ ॥ वायु म्हणे गा विचक्षणा ॥ क्षत्रधर्में सर्व ब्राह्मणा ॥
 रक्षीं आपुल्या इद्रियगणा ॥ फार न लगे सांगवें ॥ १२५ ॥ भृगुवंशष्य-
 जेंनापासुनी ॥ भय होणार आहे म्हणेनि ॥ आपुला प्रतापदीप हानी ॥
 न पांच ते करावें ॥ १२६ ॥ दानधर्मी पवनार्जुन ॥ संवाद ऐसा परम पा-
 वन ॥ याते ऐकतील सज्जन ॥ ब्राह्मणभक्त आदरें ॥ १२७ ॥ श्रीराममंदन
 मयूरेश्वर ॥ ब्राह्मणांचा निमज्जिकर ॥ न करितां ग्रंथाचा विस्तर ॥ बदलायशा
 विप्रांचे ॥ १२८ ॥ पवनार्जुनांचा संवाद ॥ ऐकानि पावला आनंद ॥ धर्म
 श्रवणीं लागतां स्वाद ॥ कर्णवदना ओटवी ॥ १२९ ॥ पुन्हां सांगा विप्र-
 महिमा ॥ करुणासागरा नृपोत्तमा ॥ धर्म झणे सुधासमा कणा सुखें सेव्हे ॥
 १३० ॥ भीष्म झणे गा धर्मराया ॥ ब्राह्मणभक्ता धर्मतनया ॥ धर्म्य तूं श्रोता

माझ्या हृदया ॥ आनंद वाटे सांगतां ॥ १३१ ॥ परि मी वृद्ध बाणक्षत ॥
 रणीं पडलों जैसे प्रेत ॥ बोलतो तोषे परंतु श्रांत ॥ क्षणक्षणां हेतसे ॥ १३२ ॥
 ॥ गस्तव ब्रम्हण्य देव हरी ॥ यासि हा तूं प्रथम करीं ॥ सांगल विप्रमहिमा
 भुरीरी ॥ जगद्गुरु स्वमुखें चि ॥ १३३ ॥ धर्म विनवी कृष्णनाथा ॥ म्हणे
 पुढीं मनोरथा ॥ तुझ्या वदनें ब्राह्मण कथा ॥ परिसावया इच्छितो ॥ १३४ ॥
 कृष्ण म्हणे धर्मराया ॥ ऐक बापा सद्गुणालया ॥ जे म्यां पूर्वीं रुक्मिणीतन-
 यीं ॥ कथिली कथा निजमुखें ॥ १३५ ॥ ब्राह्मणांहीं आणिला कोप ॥ प्र-
 द्युम्न पावला संताप ॥ तो मज पुढे यदुकुळदीप ॥ तें चि तुजला सांगतो ॥
 १३६ ॥ ब्राह्मणांतें भजतां निस्य ॥ सेवा करितां जैसा भूय ॥ मला सांगा स्व-
 मुखें सत्य ॥ विप्रभजनीं फळ कोण ॥ १३७ ॥ भाव जैसा शिवार्चनीं ॥ तैसा
 चि ब्राह्मणांच्या भजनीं ॥ स्वयें पूज्य त्रिभुवनीं ॥ विप्र जनीं कां लवतां ॥
 १३८ ॥ साहतां विप्रांचे अन्याय ॥ धांवोनि धरितां मस्तकीं पाय ॥ भिक्षुकां-
 च्या भजनीं काय ॥ फळ हेतसे तें सांगा ॥ १३९ ॥ ऐसें ऐकोनि प्रद्युम्न-
 वचन ॥ मग मी जाणोनि त्याचें मन ॥ स्वानुभावाचें केले कथन ॥ कीं तो
 व्हावा सावध ॥ १४० ॥ वःसा विप्रमहत्त्व तुज ॥ सांगतो ऐक मनींचे
 गुज ॥ माझ्या पुत्रांत महाभुज ॥ तूं चि योग्य ह्या उपदेशा ॥ १४१ ॥
 ब्राह्मण माझे निज धन ॥ ब्राह्मण कल्याणांचें निधान ॥ ब्राह्मणांचें चरणा-
 र्चन ॥ परम पावन सर्वांसी ॥ १४२ ॥ विप्रप्रसादें रणांगणीं ॥ जिंकितो
 मी शत्रुश्रेणी ॥ लोकत्रयीं चक्रपाणी ॥ मान्य विप्रप्रसादें ॥ १४३ ॥
 आमुचा आराध्य महेश्वर ॥ तो चि स्वयें धरणींभुरीं ॥ समुद्रोदरीं माझे
 पुर ॥ ब्राह्मणबरें तरलेंसे ॥ १४४ ॥ जे जे ब्राह्मणांचे दास ॥ ते ते जयल-
 क्ष्मीचे निवास ॥ रक्षितें संकटां यदुकुळास ॥ विप्रप्रसाद सत्कवच ॥ १४५ ॥
 आयुष्य कीर्ति यश बळ ॥ ब्राह्मणपूजेचें हें फळ ॥ इतुकें चि नव्हेगा केवळ ॥
 आत्मज्ञान हे देती ॥ १४६ ॥ उपमन्युच्या आशीर्वचनें ॥ दर्शन दिधले
 त्रिलोचनें ॥ पोटा आलासि तूं वरदानें ॥ महेश्वराच्या कुळदीप ॥ १४७ ॥
 वसुदेव ब्राह्मणसेवक ॥ माझा आज्ञा ही देवक ॥ तुझा मातामह भीष्मक ॥
 ब्राह्मणभक्त विख्यात ॥ १४८ ॥ एकदा श्रीदुर्वासामुनी ॥ द्वारकापुरीं ये-
 लनी ॥ कौतुक करिता झाला जनीं ॥ तें चि पुत्रा परिसावें ॥ १४९ ॥
 अहंत जे हे सर्वलोक ॥ लोकपाळ जे इंद्रादिक ॥ ते संपूर्ण ब्राह्मणपूर्वक ॥
 कैतें मरेंतें व भजावें ॥ १५० ॥ ब्राह्मणांचा कोप काहीं ॥ धरितां कल्याण
 होणें नाहीं ॥ नौका फोडोनि कोण भुजाहीं ॥ सागरातें तरल ॥ १५१ ॥

ब्राह्मण म्हणजे महद्गुत ॥ उभय लोकीं ही विद्वत्ता ॥ कोणांत क्षणांत स्तांत
 होती ब्राह्मण प्रतापी ॥ १५२ ॥ भस्म करितील ब्रह्मदंड ॥ नैसा शुष्क
 गोमयोपिंड ॥ काळदंडास ही ब्रह्मदंड ॥ जणें शतसंद करील ॥ १५३ ॥
 ब्रह्मांडाची घडामोडी ॥ ज्यांच्या शक्तीला केवळ पोटी ॥ पांच्या चरणर-
 नांची जोडी ॥ सर्व तीर्थ करिताती ॥ १५४ ॥ ज्याचा उभय लोकीं क-
 ष्याण ॥ आश्रय करावे ब्राह्मण ॥ सन्मानकामुळे अभ्यसन ॥ सद्विद्येचे
 करावे ॥ १५५ ॥ शीघ्रकोषी भगवंत ॥ उदार नैसा उमाकांत ॥ दुर्वास-
 मुनीचे भिक्षावृत्त ॥ तुजला नाही ठाउके ॥ १५६ ॥ वर्णे करुनि हरिपि-
 गळ ॥ नेसला चिंध्या अमंगळ ॥ निव्वृक्षाचा दंड विशाल ॥ करीं भिक्वी
 सर्वदा ॥ १५७ ॥ दीर्घ श्मश्रू अखंत कृश ॥ भिक्षुरूप व्योमकेसो ॥ सर्वां
 मनुष्यांत ताटश ॥ दीर्घ कोणी असेना ॥ १५८ ॥ तो योगिराज हिंडे
 परीं ॥ म्हणे कोणी मजला घरीं ॥ ठेवेल काय दिवस चारी ॥ राहावेसे
 नाटतसे ॥ १५९ ॥ माझा स्वभाव बहु कोपन ॥ करावे सर्वदा संगोपन ॥
 दुर्वासा हें कळतां जन ॥ मान्य कैसे होतील ॥ १६० ॥ सर्वस्व मजला
 निवेदावे ॥ पूजा करावी शुद्ध भावे ॥ जें जें करीन तें सोसावे ॥ हें कवणास
 सोसेल ॥ १६१ ॥ ऐशा गाथा गाय योगी ॥ चत्वेरीं सभास्थानीं मार्गी ॥
 सर्व ऐकती परी त्या मार्गी ॥ यावे कोणी न म्हणती ॥ १६२ ॥ म्यां तें
 परिसतां चि पुत्रा ॥ धांवोनि बंदिले त्या पवित्रा ॥ विप्ररूपा वायुमित्री ॥
 भालीं गृहा घेउनी ॥ १६३ ॥ केला सर्व जनाला बोध ॥ कथिल्ल मुनीचा ॥
 दुःसह क्रोध ॥ करविले नाना पदार्य सिद्ध ॥ मागेल ते ते थावया ॥ १६४ ॥
 बदन करुनि त्या मुनिवर्या ॥ सांगतो त्याची स्वैर चर्या ॥ कांहीं घडली जा
 परिचर्या ॥ अनुग्रहें आच्या ची ॥ १६५ ॥ करूं नैसतां भोजन ॥ सह-
 खांचे भक्षी अन्न ॥ तप्त लोहीं जैसें जीवन ॥ भस्म करी तेजस्वी ॥ १६६ ॥
 केव्हां भक्षी केवळ घोटें ॥ थुंकोनि टाकी अन्ने गोटे ॥ जणें शालीं गात्रें
 रोडें ॥ व्यर्थ येथें राहिलों ॥ १६७ ॥ निद्रा आणि नागर ॥ पुष्कळ करी
 ज्ञानसागर ॥ केव्हां ज्ञान संध्यापर ॥ केव्हां कांहीं करीना ॥ १६८ ॥ नी
 आणि तुशी जननी ॥ नैतो चरणसंवाहनी ॥ जेव्हां निद्रा सेवी मुनी ॥ आनी
 रचिल्या मृदु सेजे ॥ १६९ ॥ ज्ञान-संध्या भोजन ॥ ज्ञान पादप्रसादन ॥
 या या कर्मी परिजन ॥ आज्ञां विना नावडे ॥ १७० ॥ दक्षिणी डाळी
 चामर ॥ व्यर्जने सेवीं वि किंकर ॥ अभ्यंग करावा मुनीचर ॥ आज्ञा करी
 आम्हांसीं ॥ १७१ ॥ कोप येव्हां नाळी जोडी ॥ म्हाये कर्ताडीकाडी जोडी ॥

पद्मसूत्र जटा तोडी ॥ वस्त्रे काढी अभिनवे ॥ १७२ ॥ उगाचि हासे उ-
 गाचि रडे ॥ शम्भेवरुनि भूवरि पडे ॥ कोपाग्निसे सर्वदां कटे ॥ का-
 ळियाविषे हृद जैसा ॥ १७३ ॥ झाळी मुक्ताफळांच हार ॥ ह्मणे चूर्ण
 करितो फार ॥ येजे तरी तांबूलसार ॥ लागेल आह्मां भक्षितां ॥ १७४ ॥
 निद्रा न येतां शय्या जाळी ॥ बोलतां भाषी दाव्या गाळी ॥ त्या मुनीतें मी
 वनमाळी ॥ कापें नसतां अपराध ॥ १७५ ॥ मागे भलतें च भलया वेळे ॥
 पळभरी कोपे पळभरि खेळे ॥ नमना आणवी स्त्रीयांचि मंडे ॥ ह्मणे मान
 छळितसां ॥ १७६ ॥ केव्हां बैसे सिंहासनां ॥ केव्हां रुसेनियां स्मशानां ॥
 केव्हां होय परममीनी ॥ मूक बधिर जन्माचा ॥ १७७ ॥ आज्ञे विना भं-
 जन खान ॥ आह्मा नसे पुत्रा जाण ॥ हस्त जांडोनि रात्रिदिन ॥ पायां
 पाशीं असावे ॥ १७८ ॥ केव्हां धरी दिव्यांबर ॥ केव्हां केवळ दिगंबर ॥
 दिवसामध्ये वेच शंभर ॥ तो भगवंत स्वीकारि ॥ १७९ ॥ गहीं केली मुनी-
 ची निंदा ॥ नमन त्याच्या पदारविंदा ॥ तद्रुण कीर्तन मज गोविंदा ॥ करावे-
 से वाटले ॥ १८० ॥ रात्री दिवस नियम जागा ॥ रुक्मिणी सह त्या महा-
 भागा ॥ सेवित होती जैसी आंगा ॥ ह्याया क्षण ही न विंदा ॥ १८१ ॥
 ऐसे छळितां एके दिवसां ॥ इच्छा झाली पायसी ॥ उष्ण उष्ण जैसे त्यासी ॥
 माने तैसे वाटले ॥ १८२ ॥ पायस भक्षनि ह्मणे पुत्रा ॥ प्रसाद माझा
 आपुल्या गात्रा ॥ शीघ्र लावीं तुज सत्पात्रा ॥ दान तैसे म्यां दिव्हे ॥ १८३ ॥
 तें मुनीचें प्रसादवचन ॥ श्रवणीं पडतां चि पायसान्न ॥ चरणापासुनि केशांत
 चर्चन ॥ तात्काळ केलें आदरें ॥ १८४ ॥ रुक्मिणीतें ह्मणे मुनीराय ॥ तू
 ही लावीं पाहसी काय ॥ केशापयंत आपुला काय ॥ पायसानें सारवीं ॥
 १८५ ॥ आज्ञा केली दोघांजर्णां ॥ रथ आणवी त्याच क्षणां ॥ आज्ञां तो
 मुनिशिरोमणी ॥ योजी स्पंदनें धुरेसी ॥ १८६ ॥ आपण बैसे रथावरी ॥
 प्रतोदांतें घेजनि करी ॥ चालवी द्वारकेच्या भीतरी ॥ राजमार्गें सर्वत्र ॥ १८७ ॥
 द्वारकेते हाहाकार ॥ तेव्हां लोक करिती फार ॥ कापतीं यादव सहपरिवार ॥
 ज्ञाते ह्मणती भोवो नका ॥ १८८ ॥ बांटी याचकांतें रत्नाजळी ॥ मार्गी
 सुवर्णमणी उधळी ॥ वर्षामेघाहुनि आगळी ॥ औदार्यशक्ती स्वामीची ॥ १८९ ॥
 मिरवे पुरीत जैसा नवरा ॥ बंदिती लोक त्या मुनिप्रवरा ॥ ह्मणती याहुनि
 शक्ति अचरी ॥ महेंद्राची कोटिगुणे ॥ १९० ॥ पडली वैदर्भी सुकुमारी ॥
 ह्मणोनि कोपोनि कर्षी मारी ॥ त्या ईश्वराला कोण वारी ॥ उगाचि पाहे मी
 नवकी ॥ १९१ ॥ चंद्र चालतां प्रहोव लयी ॥ केवळ निंद्यपणाति दावी ॥ अं-

तरी करुणार्णव गोसावी ॥ तो आमुचा कुळदेव ॥ १९२ ॥ वसुदेव बळदेव
 उपसेन ॥ अकुरोद्धव सृजन ॥ कळीं न देतां पुसतीं नखम ॥ मुनीश्वराचें
 भय पोटीं ॥ १९३ ॥ झणे पाहों उपवनें ॥ मंद सुगंध शीत पवनें ॥ आमं-
 ट पावेन कीं तीं भवनें ॥ सर्वांऋतूंच्या शोभेचीं ॥ १९४ ॥ पुरा बाहेर नेला
 रथ ॥ लंघितां परम त्वरेनें पथ ॥ रुक्मिणीचा देह सव्यथ ॥ स्खलन पावे
 पुनरपी ॥ १९५ ॥ रयावरुनि टाकी उडी ॥ वैदभाला कोपें ताडी ॥ झणे
 काय झालें फुगडी ॥ घातली ना माहेरीं ॥ १९६ ॥ नावडे माझे वचन भजन ॥
 क्षण सेवेची विटलें मन ॥ जातां आली तपस्वीजन ॥ पृथ्वी असे आमुची ॥
 १९७ ॥ उदंड आहेत माझे दास ॥ तेथें पुरवें हा हव्यास ॥ वाहतां चारी
 पाऊलें रयाम ॥ सगतां जागां पडतसां ॥ १९८ ॥ ऐसें बोलें दावी राग ॥
 आड मागे चि महाभाग ॥ रुमोनि जातां पाठिलाग ॥ केला आलीं दोघांनीं ॥
 १९९ ॥ श्रम गांठेनि धरिले पाय ॥ तेव्हां हंस तो मुनिराय ॥ झणे आतां
 उरले काय ॥ प्रसन्न झाले वर मागा ॥ २०० ॥ सत्यससागारा भला गा
 शीरी ॥ झाले प्रसन्न मी तुजवरी ॥ जितकाधा तुझेय सर्ग ॥ उतरे ऐसा त
 एक ॥ २०१ ॥ केला दाटोनि पुष्कळ छळ ॥ दोष नाही पाहिला तिळ ॥
 यश हें तुझे बहु निर्मळ ॥ क्षीणार्थीते लाजवे ॥ २०२ ॥ वर मागावे जे
 मनांत ॥ प्रसन्न घालें वरदनाथ ॥ पहा सामर्थ्य पारिजात ॥ मला हात
 जोडितो ॥ २०३ ॥ अन्नाचिया ठार्यां प्रांती ॥ मनुष्यांची जैसी असती ॥
 साहूनि भावडी लोक धरिती ॥ तुझिया ठार्यां मद्रें ॥ २०४ ॥ तुझिया
 मनकां न शिवो शोक ॥ तुझिया यशातें गाऊत लोक ॥ त्वत्प्रताप लोका
 लोक ॥ पर्वताते लघील ॥ २०५ ॥ तुज परीस सुप्रिय मना ॥ दुसरे नसो
 यदुनंदना ॥ करील विश्व तुझिया भजना ॥ हा वर मागा तुज असो ॥ २०६ ॥
 जे म्यां फोडिलें जें जाळिलें ॥ तुझिया सदनीं जे नाशिलें ॥ तें सर्वत तसेंचि
 संचलें ॥ गृहा जातां पाहसी ॥ २०७ ॥ पहिले वस्तु मोलें गुणें ॥ पाहतां
 भरेल पुष्कळ उणें ॥ ब्राह्मण सेवा योग निपुणें ॥ त्या मज भावें हारविलें ॥
 २०८ ॥ माझी रूपा कामकपिली ॥ प्रसन्न झाली वत्सा तुजला ॥ नोहें
 छळक मी ब्राह्मण भला ॥ भक्त यशातें काढवितो ॥ २०९ ॥ ङछिष्ठ पाय-
 सें चर्चिल देह ॥ झाला अभंग निःसंदेह ॥ झाला कल्याणाचें गेह ॥ साधु
 बरे धरितील ॥ २१० ॥ पुत्रका परंतु पादतळें ॥ कोमळें केवळ कमळद-
 लें ॥ राहिलीं सर्वांग आ वेगळें ॥ वज्राभेद्य आहळें ॥ २११ ॥ एवढें मात्र
 आहळें सोढें ॥ माझ्या मना कागळें मोढें ॥ हेजाय तें तें तुजें कोढें ॥ ऐसें

बदल मज प्रती ॥ २१२ ॥ शक्तिपीठे लजे कुनी ॥ बत्ते रेक माशी वाणा ॥
 उघडिली वर रत्नाची खाणी ॥ अलंकारितो तुज अतां ॥ २१३ ॥ कोकी
 ज्या ज्या असतील सती ॥ त्या बणितील तुझी कीर्ति ॥ न शिबो त्रिकिया देहा
 प्रती ॥ जरा रोग वैवर्ण्य ॥ २१४ ॥ पुण्य गंधाचे विलासगेह ॥ तुझे असो
 सर्वदा देह ॥ लोकप्रयी तू निःसंदेह ॥ पावतील वर यश ॥ २१५ ॥ पति-
 प्रसाद अतिमात्र ॥ पावेल कन्ये तुझे गात्र ॥ उच्छिष्ट पायसा शालें पात्र ॥
 कन्याणभाजन यास्तव ॥ २१६ ॥ सोळा सहस्र संपत्तीं माजी ॥ आमज-
 नांशिया समाजी ॥ तुंचि मुख्या हे घे माशी ॥ आशीर्वाणी मस्तकीं ॥ २१७ ॥
 तुजसीं पतिसीं नसो वियोग ॥ सर्वदा भोगीं दिव्य भोग ॥ पुत्र पौत्र महाभा-
 ग ॥ पावतील मढाबयें ॥ २१८ ॥ मस्तकीं ठेऊनि करपंजक ॥ मजला
 झणे तो मुनिराज ॥ ऐसी च बुद्धी असोदे तुज ॥ उपदेश हा आमूचा ॥
 २१९ ॥ ब्रह्माण चरणी भाव ॥ असो दे अभिनव ॥ दया करील महादेव ॥
 विप्ररूप तुज बरी ॥ २२० ॥ ऐसें बेलोनि शाला तुप्त ॥ वरामृतं केले तृप्त ॥
 आद्यां भासे होतो सुप्त ॥ स्वप्न पाहोनि जागलों ॥ २२१ ॥ देही नाहीं
 कांहीं ज्ञेय ॥ आनंदें कोदे सर्व देश ॥ विप्ररूप व्योमकेश ॥ प्रसन्न शाला
 या परी ॥ २२२ ॥ स्वप्न पाहोनि जागा शालो ॥ ना त्या आनंदसागरां न्हा-
 लें ॥ किंवा सुधा सेवूनि धालें ॥ सदना आलो सदार ॥ २२३ ॥ जाळिले
 भंगिले वस्तुपात्र ॥ नाशिलें तें तें वस्तुपाव ॥ पाहतां गृहीं माझे गा
 त्र ॥ रोमांचित जाहले ॥ २२४ ॥ भाग्यालंकार त्याला ओप ॥ दिधली
 ज्वाला नाहीं लोप ॥ प्राकृतांला वाटे कोप ॥ अनुग्रह स्वामीचा ॥
 २२५ ॥ भरले कांचनरत्नकोश ॥ राशी अन्नाचे निर्दोष ॥ शाला द्वारकेला
 संतोष ॥ चमत्कार माहतां ॥ २२६ ॥ तेव्हां पासूनि गुप्त व्रत ॥ धरिता
 शालें मी अच्युत ॥ करीन ब्राह्मणांचें वाञ्छित ॥ कायवाङ्मने सर्वस्वे ॥
 २२७ ॥ ब्राह्मणांतें साक्षात् शिव ॥ जाणोनि भजतो मी केशव ॥ विप्रदर्शनी
 मज उत्सव ॥ असा दरिद्रा मिधिलभे ॥ २२८ ॥ तू ही तुवा ऐसें चि
 करी ॥ विप्रभजनीं निष्ठ्य धरीं ॥ सर्व कन्याणांतें बरीं ॥ आता आदरीं गुरू-
 ची ॥ २२९ ॥ ऐसें प्रयुक्तांतें माझे ॥ कथिलें तें त्वां महाभागें ॥ पुशिले
 म्हणोनि म्हां अमुद्योगें ॥ धर्मराज्य वाणिलें ॥ २३० ॥ पितामहाची आद्या न
 मोडे ॥ श्रीं ब्रज पूज्य ऐसे पाडे ॥ आणि तुमचा संतोष जोडे ॥ घडे गुरूचें कि-
 र्तन ॥ २३१ ॥ माझी अग्रही जेथें मोठी ॥ जाणा तुम्ही हस्ती कीं सोटी ॥
 कर्णांत उद्दिष्ट हूक जोटी ॥ करीतां उद्ये मी काटी ॥ २३२ ॥ ब्राह्मणांचे पु-

देवी ऐश्वर्य भारी भुवनमहित मी या परें कैटभारी ।
हे माझी कीर्ति सारी द्विजपदयुगळीं सर्व संताप सारी ॥ ३६ ॥
भवत्पादाब्जांचे दृढ वसति चिर्ती भरंवसे ।
बळें या धेऊनी अहिपति शिरीं भूभर वसे ॥
भवत्पादार्चेनें सकळ सुरवंदा महित मीं ।
अभे तापार्तांचा विधु तरणि उद्याम हि तमी ॥ ३७ ॥
भवद्वंदापाशीं मम मन बगे वैचिन रती ।

तिं ।

॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥

भवत्पादाभ्यां अशेष नमं शोधक-मते ।
अभे जाणायत्या पद्ममन हे शोधक मते ॥ ३९ ॥
ब्रह्मण्य देव हरि यासंग मोड बोळि । प्रेमें करुनि धृतमान्विकभाव डोळि ॥
दानें हळू चि रगदी पद देव दोनी । विप्राणि दुर्लभ अगें मुख दे वदोनी ४०
करि करे मग याचु समाजनें । स्तविति ज्या प्रति माधुमभाजन ॥
करुनिषां चरिने हरि तो मला । बहु मला गमतो हरि तो मला ॥ ४१ ॥
कोडे ब्रह्मण्य देवें अमुळ कृतक हें तारक श्रेष्ठ आजी ।
आज्ञा धुने पदानें वर मुनिमनें घालिने नीर आजी ॥
नाहीं तें होच पुढा गुरु करि बद्धा टाकिली राज नाते ।
हे मातो शीघ्र तारी परि वरि हरिची मन्वशीत्या जनानें ॥ ४२ ॥

सांग माण्विकभाव या वसुमतीदेवाम झालें तमे ।
जे तद्रक्त तदीय देह चि तगा न्या मूषणा लेतसे ॥
तो श्रीकांतश्यामयोद मुनि तो भाभे मयूगर्भ रे ।
नेमानें भरतें अनुक्षण तदा तद्वाप्यपूरा मरे ॥ ४३ ॥
वंशी तो भृगु सकृदक्षमानदाने । दामांच्या सुरवरलक्षमानदानें ॥
गेला तो मुदित मरुत्वतीम सत्रा । धेऊनी हरिगुणसद्वतीस सत्रा ॥ ४४ ॥
काथि भृगु हीरगमक्तिमञ्जनाते । करिति मुनीं सुखसिधु-मञ्जनाते ॥
विधेजनिम हि देति देव मारे । म्हणति मुकुंद भजा सुखे वसारे ॥ ४५ ॥

१ भूदेव (ब्र. म्हण.) २ उत्पन्न करिता. ३ पूजा. ५ पाप. ६ मयूरीप्रकाश
घानाते.

“ आपुलि दशा कशाला, सांगू झाल्ये गृहांतरी धमनी ” ॥ १४ ॥
 नेतां गगोदक जरि, पुशिले तव नाम काय गा गेत ।
 सांगे नाथ-सदनिचा श्रीखंड्या मी च दाम-वर्गान ॥ १५ ॥
 श्रीधर मुरलीधर हीं, नामें धरिलीं तये प्रसंगानें ।
 देवत्वादि महत्वा, वितरुनि गेला चि विप्र-संगानें ॥ १६ ॥
 महदाश्रयमाह्वानें, स्कीधा वरि वागवीत भूषण हें ।
 त्रैलोक्यांतरिं भिरवी श्रीखंड्या पाणक्या विभेषण हें ॥ १७ ॥
 बाढ्यांतर संकोच त्यजिल्या भेवेंत एकनाथाच्या ।
 विभ्रंशिताघ-पुंज, श्रवणीं पडतां चि ही कथा ज्याच्या ॥ १८ ॥
 वसुदेव देवकी तजि मंद यशोदा व्रजस्थ जन सगळे ।
 सादर शुकनानां वणिपळे भाग्यवान ते अगळे ॥ १९ ॥
 सत्य चि दे परगुण जरि मायेनें मोहितें तयाला ही ।
 श्री नाथाच्या ठायीं मिथ्या माया-पदार्थ हा नाही ॥ २० ॥
 श्रीच्या करा परित ही मृदुतर भासति हरीम कण वाळू ।
 खुपाति न पदारविंदा नेता पाणी स्वभक्त कनवाळू ॥ २१ ॥
 श्रीसह मंचक-प्राप्या, तुळळ करुनि ददि धरुनि कावडिला ।
 गयना न करी रात्रां काय म्हणावें यथा हि आवडिला ॥ २२ ॥
 मां कोण काय करितो ऐसें नुमजे अंगोनि वृद्धि वर ।
 उक्षावधि कावडिनें रांजण भरि हरि जमा च कीं विवर ॥ २३ ॥
 श्री एकनाथ-सदनीं माधवती सर्व काम हें करितो ।
 स्वकरें चंदन घांसी गेगचें पाणि कावडी भरितो ॥ २४ ॥
 गोपां किति गोपीनां नेदी उदकासि आणिकां वाडिलां ।
 तो एकनाथ-सदनीं गंध उगालूनि अंगण कावडिला ॥ २५ ॥
 अद्यापि साण रांजण नाथ-द्वारांत अमति देवाच्या ।
 हातींचि म्हणुनि कवी पंतमपूरश तशि वेद वाचा ॥ २६ ॥

नाथ-चरित्र समाप्त

दुर्गास्तव [भार्या]

दुर्गे नाशूत तत्र श्रीचरण प्रणतकल्पनग मोहा ॥
 महिषासुराहुनि अधिक आह्लां भक्तांति भव्य न गयो हा ॥ १ ॥
 ते शुभनिशुभ तसे कामक्रोधाख्य ही मर्था खळ गे ॥
 दुर्गे हे तव भजनीं घातक न भले जसे पर्यां खळगे ॥ २ ॥
 - चि ग्राम चि कर जोडुनि सर्वकाळ जीवांचा ॥
 - - - - - ॥ ३ ॥

रिते ॥ ३ ॥

अय्यदुत यश दुर्गे जाले लोकप्रयास ज लण ॥ ४ ॥
 महिमा अहि-मानव-सुर गाती दुर्गे तुझा नवल यांचें ॥
 काय निगम तव बंदी-स्तव न घडे यांस ही न बलैयांचे ॥ ५ ॥
 दुर्गे त्वद्वात्सल्ये इतर पितर लाजले तुला कोटी ॥
 होवूत तव श्रीमच्चरणयुगीं प्राण हे तुलाकोटी ॥ ७ ॥
 दुर्गे भगवति बधिले त्वां महिषप्रमुख खळ न रागानें ॥
 कीं सुगति दिली हें यश देतें कलिदलनवळ नरा गानें ॥ ८ ॥
 दुर्गे त्वां सर्वार्थप्रद केले भव्य चरित गायार्ते ॥
 त्वद्वृष्टि पुटे किति खळवळ पळ हि प्रवळ तरि तगाया तें ॥ ९ ॥
 त्वां निर्मुनि नांदविले नदि त्वदधीन विश्व दुर्गे हें ॥
 ज्यांत नसे तव पूजनगुणकीर्तनयजन तीं च दुर्गेहें ॥ १० ॥
 श्रमति प्रसू प्रसवतां बहुत चि भिडती हि सेवितां कोळ ॥
 तूं न तसि तुझा प्रेमें भक्षति शक्रादि देवि तांबोळ ॥ ११ ॥
 करिसी विनता रंका शक्र चि तूं रंक अविनता शक्रा ॥
 विश्वस्थितिलय सरला कीं होतां भ्रूलता तूझी वक्रा ॥ १२ ॥
 हरिहरविधि सेविति तव गुण सति यश हें न मज जडां कथवें ॥
 पथ वेद कथिति सोडिति गति कामांचे कधीं हि यां न धने ॥ १३ ॥
 ति गांजी जीवा जी कोणाचें हि नायिके दुर्गे ॥

तीतें इवोनि दीनीं तूं चि झणसि विश्वनायिके दुर्गे ॥ १४ ॥
 दुर्गे बळि-पर-निग्रहदक्षे शक्रादिदेव-राजी जी ॥
 ती तुज करीं शचीच्या जोडुनि कर जेवि देवरा जीजी ॥ १५ ॥
 आणिमोदिसिद्धि दासी संवाहिति चरण बारिती चवरे ॥
 दुर्गे जी दास्य करी पावे यश तोषकारे ती च वरे ॥ १६ ॥
 दुर्गे व्यसनसमुद्रीं ताराया तूं चि सादरा जीवां ॥
 अगणित तरले स्मरले जे तुझिया भव्य पाद-राजीवा ॥ १७ ॥
 दुर्गे अजिते समरप्रारंभीं स्तवन तव नरेां कथिले ॥
 दर्शन वरदान दिले त्वां तरि च प्रबळवळ तसे मथिले ॥ १८ ॥
 दुर्गे तव प्रसादे नारी किति सर्व संपदा भुलती ॥
 झुलती सिंधूर अजिरीं शत्रूंकी देखतां उरें उलती ॥ १९ ॥
 दुर्गे देवि दयावति वरदे परदेवते सदाधारे ॥
 तव यश झणते सादर मज सेवुनि जीव हो सदा धां रे ॥ २० ॥
 श्रीदुर्गे कीर्ति तुझी विपुला अमृतपर्पी जर्गी आहे ॥
 लावितसे भवपांथश्रंतां सर्वां करावया आ हे ॥ २१ ॥
 प्याळी श्रुति महिषासुर-शोणितबीजादि-घात-लीला जे ॥
 दुर्गे झणतां पररण गुरू ती श्रवणांत घातली लाजे ॥ २२ ॥
 दुर्गे परमेश्वरि हें ब्रह्मांड स्वल्प तव महामाया ॥
 मायासृष्टिसुते वरि करिसि सदां फार तूं महा माया ॥ २३ ॥
 निज दुर्गति चुकवाया होति क्षम देवि कवि न यज्ञांनीं ॥
 जेवि तव गुणस्तोत्रें झणुन चि तुज गाति सविनय ज्ञानीं ॥ २४ ॥
 दुर्गे देवि महासति बहुविनयें पसरिला पदर ज्यांहीं ॥
 ते जन कृतार्थ केले संसारी या तुझ्या पदरजांहीं ॥ २५ ॥
 दुर्गे दुर्लक्षि पुसिसी दाखविसी स्वप्रभाव पुनिवेसी ॥
 न शरत्कार्ळांच्या ये त्वत्पादनखप्रभावेपुनिवेसी ॥ २६ ॥
 दुर्गे नारायणि तूं सर्वाद्या विष्णुची महाशक्ती ॥
 देती प्रणतांसि तुझी सर्वेश्वरि भुक्ति मुक्ति ही भक्ती ॥ २७ ॥
 प्रभुवर सुरतळ वेष्टुनि बसतीस तसी च तूं महा र्ततंती ॥
 विश्वी तव प्रसादे जी ध्यात पतिव्रता महाव्रत ती ॥ २८ ॥
 प्रसन्न वाञ्छित देते तव लोचन सानुकंप देवि वर ॥

देवि वररथ हि पाहे रवि हि न ज्या ज्ञानसंपदे विवर ॥ २९ ॥

दुर्गे देवि सुरासुरवीरजयाजय महा समर केले ॥

त्वां व्यास-प्रमुखाखिल-सुकवि निजपदानुजभ्रमर केले ॥ ३० ॥

शक्रादि विषय न गणिति पात्र तुझ्या जे यशास हे माते ॥

स्पर्शमणि प्राप्त जयां भजतिल दुर्गे कशास हेमाते ॥ ३१ ॥

दुर्गे जड मूक हि जन नमुनि तुझे होय पादपीठ कवी ॥

लीलेनें चि गुरु यशा त्यांसी सांगोनि वाद पी ठकवी ॥ ३२ ॥

स्वचरितरंजितभर्गे गुणगणनाक्षमगणेशवागर्गे ॥

-५६- ग्भ मज यशोविभूषितस्वर्गे ॥ ३३ ॥

योपिसील नव लक्ष ॥

कोटि न बलक्ष ॥ ३४ ॥

पावे ॥

असता ... तापावे ॥ ३५ ॥

भवपतित ह्यणति कर दे वरद ... तिस तुजला जे ॥

दुर्गे उद्धरिसि तयां वसळ ह्यणवूनि सर्व तुज लाजे ॥ ३६ ॥

दुर्गे त्वहासाच्या पुरुषार्थ पडति बळें गळां ठावें ॥

त्वदभक्ते करितां जप तप विभ्रकृतच्छळें गळांठावें ॥ ३७ ॥

दुर्गे कां न तव यशोमृतपान ह्यणुनि नको रसिक लाजो ॥

तो अधिक चांद्रिकेचे सेवन पक्षी चकोर सिकला जो ॥ ३८ ॥

दुर्गे भस्म करावें मेरुसमा ही अघा तव ध्याने ॥

भगवति घातीं स्मरतां तुज पावावा न घात बघ्याने ॥ ३९ ॥

दुर्गे गातां तारिति तव विपदबर्धीत वासवा नावे ॥

कविमधुपानीं त्वत्पदपद्म चि सेवुनि वास वानावे ॥ ४० ॥

ग्रंथ श्री दुर्गास्तव आर्या लिहिन्या जपोनि चाळीस ॥

हा मोहास जसा श्रीराम नतमयूरमेघ बाळीस ॥ ४१ ॥

समाप्त.

[साध्या.]

भक्ति साधु चरित्रें, बळ दे तारिसें अरित्रें ॥ ध्रु० ॥
 उत्तानचरण राजा परम ख्यात त्रिजर्गी हरिसा ॥
 परिसा मंदारासै हि ज्याचे आश्रित म्हणति न परिसा ॥ १ ॥
 ज्येष्ठ बधू सुनीति सुनीति च मूर्तिमती ती गुरुची ॥
 परम प्रिया कनिष्ठा जाया त्याची नामें सुरुची ॥ २ ॥
 ज्येष्ठा स्त्री प्रसवली जया तो ध्रुव बाळक निष्ठेचा ॥
 उत्तम नामा दुसरा तातप्रिय बाळकनिष्ठेचा ॥ ३ ॥
 एका समयीं सुरुचि सुतातें अंकीं घेउनि राजा ॥
 लालन करीत बसला होता म्हणत रसा इतरा जा ॥ ४ ॥
 सिंहासनीं बसावें आपण आसि वंठा ध्रुव वाहे ॥
 पाहे भूप उगाचि न घे कीं ती सुरुचि निकट आहे ॥ ५ ॥
 परम कठिण ईर्ष्यां गर्भवती ती सुरुचि असे वदली ॥
 जेणें साधुसभा बहु कापे वातें जैशी कर्दली ॥ ६ ॥
 बत्सा दुर्लभ सिंहासन हें इच्छिशी बैसायातें ॥
 उचित नसोनि हि आक्रमिती तूं सहसा कैसा यातें ॥ ७ ॥
 राजसुत हि न पदोचित तूं कीं म्यां धरिलासि न पोटीं ॥
 होतासि मदात्मज जरि असती पदरीं सुरुतें मोटीं ॥ ८ ॥
 अन्य स्त्रीसुत आपण ऐसें बहुधा नेणसि बाळा ॥
 इच्छिशी दुर्लभ अर्थ म्हणोन चि नुमजुनि हीना भाळी ॥ ९ ॥
 आराधिला अवंध्य मनोरथ व्हाया जो साधूनीं ॥
 सुतपें आराधुनि तो ईश्वर तदनुग्रह साधूनी ॥ १० ॥
 ये माझ्या पोटीं सिंहासनकाम मनीं जरि आहे ॥
 ऐसें सुरुचि वदे निष्ठुर तें बाळ हि न ध्रुव साहे ॥ ११ ॥
 आहिसा खबळानि माते पार्शीं तेथुनि रडतचि गेला ॥
 पुसतां सुनीतिना श्रुत रोदनहेतु पुरजनें केला ॥ १२ ॥
 दबदबनांत लता तैसी ती बाळा शोकीं पडली ॥
 आत्मिनि बाळातें सोडुनि धियातें बहु रडली ॥ १३ ॥
 ती बाळासि झणे बापा हा न परापराध मानीं ॥
 कीं खावा दोष परा आपण जोडुनि नराधमानीं ॥ १४ ॥

